

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Špela Jakša

Odgovornost v liniji poveljevanja
Primer zapora Abu Graib

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Špela Jakša

Mentorica: doc. dr. Maja Garb

Odgovornost v liniji poveljevanja
Primer zapora Abu Graib

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

Odgovornost v liniji poveljevanja – primer zapora Abu Graib

Abu Graib je zapor blizu Bagdada v Iraku. V času vladavine Sadama Husseina so tam zapirali domnevne sovražnike domovine, jih mučili in nekatere tudi usmrtili. Ko so Združene države Amerike napadle Irak, je Abu Graib postal njihov zapor, v katerega so ravno tako zapirali domnevne sovražnike. Prišlo je do hudih kršitev človekovih pravic po mednarodnopравnih dokumentih, med katere sodijo Ženevska konvencija o ravnanju z vojnimi ujetniki, Splošna deklaracija človekovih pravic, Ameriška konvencija o človekovih pravicah. V Rimskem statutu mednarodnega kazenskega sodišča je natančno opredeljena poveljniška odgovornost, ki opredeljuje odgovornost poveljnikov za kršitve svojih podrejenih. Zapornike so mučili in fotografije so obšle svetovne medije. Za dejanja so odgovarjali neposredni izvajalci mučenja, drugi v liniji poveljevanja pa ne. Takratno vodstvo Združenih držav Amerike je za kršitve človekovih pravic vedelo, vendar ni ukrepalo. Izdelana so bila poročila o dogajanju v zaporu, ki jih je vodstvo administracije prejelo, vendar niso ukrepali, dokler niso videli fotografij.

Ključne besede: človekove pravice, linija poveljevanja, mučenje, odgovornost, Abu Graib.

Responsibility in chain of command – case of Abu Ghraib prison

Abu Ghraib is a prison near Baghdad in Iraq. In the era of Saddam Hussein there were prisoners, hypothetical state enemies, who were tortured and some of them were also executed. When United States of America attacked Iraq, Abu Ghraib became American prison, and they also imprisoned hypothetical enemies. There were serious violations of human rights written in international laws such as Geneva Convention relative to the Treatment of Prisoners of war, The Universal Declaration of Human Rights, American Declaration of the Rights and Duties of Man. Chain of Command is explained in details in The Rome Statute of International Criminal Court. Prisoners were tortured and photographs were all over world news. Only those men and women, who directly tortured prisoners were guilty for their actions and none of their commanders. The administration of the United States of America knew for violations of human rights but they did not react. Many reports about goings-on in prison were made, the administration had them but they didn't react until they had photographs before their eyes.

Key words: human rights, chain of command, torture, responsibility, Abu Ghraib.

KAZALO

1 Uvod	5
2 Metodološki okvir	6
2.1 Opredelitev teme in ciljev proučevanja	6
2.2 Hipotezi	6
2.3 Uporabljena metodologija	6
3 Teoretične opredelitve	7
3.1 Odgovornost	7
3.1.1 Poveljniška odgovornost	12
3.1.1.1 Status poveljnika	14
3.1.1.2 Opustitev nadzora nad podrejenim	15
3.1.1.3 Izvršitev kaznivih dejanj v pristojnosti MKS-ja	16
3.1.1.4 Krivda	19
3.1.2 Politična odgovornost	21
3.2 Mučenje	22
3.3 Vojni ujetnik	26
3.4 Človekove pravice	28
3.4.1 Pravice vojnih ujetnikov in prepoved mučenja	30
3.5 Linija poveljevanja	32
3.5.1 Ravnanje po ukazu nadrejenega	33
3.5.2 Nacionalnovarnostni sistem Združenih držav Amerike	36
4 Primer zapore Abu Graib	40
4.1 Dogajanje v zaporu	41
4.2 Pot, ki je vodila do mučenja in časovni potek razkritja	42
4.3 Osebe povezane z mučenjem in njihova odgovornost	46
5 Zaključek	49
6 Literatura	55

1 UVOD

11. septembra 2001 so se prebivalcem Združenih držav Amerike zamajala tla pod nogami. Zgodil se je teroristični napad na tako imenovana Dvojčka, stolpa Svetovnega trgovinskega centra v New York-u. Eno letalo je padlo na Pentagon – ameriško Ministrstvo za obrambo, eno letalo pa je padlo na polje v Pensilvaniji. Letala so ugrabili pripadniki teroristične mreže Al Kaida, se z dvema zaleteli v Dvojčka, s tretjim v Pentagon, v četrtem pa naj bi se potniki uprli, zato je letalo padlo na polje. Amerika je bila presenečena in pretresena. Začel se je lov na povzročitelja napadov. Sledil je napad na Afganistan, kasneje še na Irak. Oba napada sta imela oznako boja proti terorizmu.

V diplomski nalogi se bom ukvarjala z vprašanjem mučenja zapornikov v iraškem zaporu Abu Graib in pa z vprašanjem odgovornosti v liniji poveljevanja, ki je značilna za zaprt sistem organizacije, kar vojska vsekakor je. Že sam napad na Irak je bil nelegalen, saj so se za napad odločili na podlagi domnevnega iraškega posedovanja orožja za množično uničevanje, ki ga seveda niso našli. Zrušili so sistem Sadama Husseina, ki je vodil Irak in ki je tudi uporabljal zapor Abu Graib, v katerem so v času njegove vladavine Iraku potekala zasliševanja domnevnih sovražnikov domovine, mučenja in tudi usmrtitve le-teh. Zdi se mi sporno, da se je ameriška vojska odločila uporabiti prostore, v katerih so se sistematično dogajale kršitve človekovih pravic. In če so se že odločili za uporabo istih prostorov, zakaj niso oni začeli s spoštovanjem človekovih pravic? Tako pa se je zgodba kršitev ponovila, le da je bila tokrat izvedena s strani pripadnikov države, ki naj bi bila zgled spoštovanja človekovih pravic in ki vsako leto izda seznam držav kršiteljic le-teh, vendar sama sebe ne upošteva. Pojavlja se vprašanje, do kam seže odgovornost za te kršitve. Vrhovni poveljnik ameriških oboroženih sil je namreč predsednik države (v letu 2003 je bil to George Bush). Je odgovoren le prvi nadrejeni nad osebo, ki je izvajala mučenje? Vsekakor morajo vsi pisati poročila o dogajanju na svojem področju delovanja, za katerega so zadolženi, in ta poročila pošiljati naprej v vrsti linije poveljevanja. Predstavila bom to linijo in pa vse, ki so bili obtoženi za svoja dejanja, tako da se bo na konkretnem primeru videlo, do kam je segla odgovornost v zaporu Abu Graib.

2 METODOLOŠKI OKVIR

2.1 Opredelitev teme in ciljev proučevanja

Tema diplomskega dela je, kot je opisano že v uvodu, vprašanje poveljniške odgovornosti v konkretnem primeru zapore Abu Graib. Poveljniška odgovornost izhaja iz linije poveljevanja in sega v sam politični vrh. V zaporu Abu Graib je prišlo do hudih kršitev človekovih pravic z izvajanjem mučenja nad zaporniki, ki bi se lahko z upoštevanjem načel poveljniške odgovornosti preprečile.

Cilji diplomskega dela so naslednji:

- definirati pojem odgovornost
- prikazati razliko med vojaškim in civilnim poveljnikom
- opisati termin vojni ujetnik
- definirati pojem mučenje
- opisati človekove pravice
- predstaviti pojem linija poveljevanja
- vse termine oziroma temeljne pojme povezati s konkretnim primerom zapore Abu Graib

2.2 Hipotezi

Hipoteza 1: Z mučenjem zapornikov v zaporu Abu Graib so bile kršene človekove pravice.

Hipoteza 2: Vsi, ki so bili odgovorni za dogajanje v zaporu Abu Graib, niso odgovarjali za kršenje človekovih pravic.

2.3 Uporabljena metodologija

Na podlagi primarnih virov (pravnih dokumentov, poročil) in relevantnih teorij bom definirala temeljne pojme: odgovornost, razliko med vojaškim in civilnim poveljnikom, vojni ujetnik, mučenje, človekove pravice in linijo poveljevanja.

Vse te termine bom na podlagi sekundarnih virov (knjig in člankov) povezala in predstavila na podlagi konkretnega primera zapore Abu Graib. Predstavila bom dogajanje v zaporu in pa osebe vpletene v to dogajanje.

3 TEORETIČNE OPREDELITVE

3.1 ODGOVORNOST

Vsak človek je odgovoren za svoja dejanja, pa vendar se odgovornosti za dejanja, ki niso v skladu z določenimi družbenimi normami najrajši izognemo. Vsi radi govorimo o odgovornosti drugih, ko gre za našo lastno, pa smo lahko v zadregi. Zavedamo se namreč, da so v vsaki družbi sprejete določene norme in vrednote, katere posamezniki spoštujejo, saj za nespoštovanje le-teh odgovarjajo. Za določene kršitve neformalnih norm so najhujše sankcije s strani družbe (zaničevanje, odklon od posameznika zaradi njegovih dejanj, zasmehovanje ...). Za kršitve pravnih norm pa so določene sankcije s strani države (z zakoni, uredbami, občinskimi določbami ...). Občutek odgovornosti od nas zahteva aktivno ravnanje v skladu tako z neformalnimi, nenapisanimi normami kot v skladu s pravnimi normami. Ta občutek odgovornosti nam nalaga, da delujemo v skladu skupnega dobrega, da zahtevamo pravno državo, spoštovanje človekovih pravic, svobode, enakosti pred zakonom ... In kljub temu, da so za pravne norme določene in zapisane sankcije, nas največkrat bolj prizadanejo "družbene sankcije".

Ko razpravljamo o odgovornosti se srečamo z vprašanjem zakaj je nekdo storil neko dejanje. Že od samega začetka človeške družbe, so se oblikovala neka pravila vedenja, neke norme, ki jih mora posameznik spoštovati, da človeška družba sploh lahko obstoji. Vsak je v svojih dejanjih svoboden, vendar le, dokler s svojimi dejanji ne krši pravic drugih. Vsakega posameznika pri njegovih dejanjih vodi svobodna volja, sposobnost odločanja o dobrem in zlem, o prav in narobe. Ker se zaveda sprejetih norm, pa se na podlagi predvidenih posledic svojih dejanj lahko odloči, ali bo nekaj storil ali ne. In za vsako svoje dejanje, mora posameznik podati odgovor, pojasnilo, utemeljitev. V večini primerov odgovarjamo za dejanja, ki niso v skladu s pričakovanji družbe ali v skladu s pravnimi normami. Zato so tudi sankcije običajno represivne – poseg v človekovo premoženje, prostost.

"Odgovornost torej v prvi vrsti izhaja iz svobode, katere bistvo je v možnosti izbiranja med dobrim in zlim, iz človekove sposobnosti, da lahko razlikuje med racionalnim in iracionalnim, koristnim in škodljivim, poštenim in nepoštenim, dovoljenim in nedovoljenim. In prav ta svoboda, ta sposobnost razlikovanja med dobrim in zlim naredi človeka odgovornega." (Pogorelec 2006, 27)

Odgovornost se lahko pojavi tudi v primeru, ko nečesa ne naredimo, pa to česar nismo naredili služi skupnemu dobremu, na primer pomoč v naravnih nesrečah. Tovrstna odgovornost pomeni tudi, da ničesar ne storimo, čeprav vemo, da se dogaja nekaj kaznivega. Odgovor, da nečesa nismo storili je lahko, da se nas to nič ne tiče, vendar je veliko odvisno od "teže dejanja", ki ga nismo preprečili, pa bi ga lahko. Tukaj lahko govorimo o domačem nasilju, nasilju v šolah, nespoštovanju človekovih pravic ... Velikokrat bi naše ukrepanje lahko namreč ustavilo škodljiva dejanja drugih, če bi le sprejeli tudi to vrsto odgovornosti.

Poznamo več vrst odgovornosti (Pogorelec 2006, 30–40):

- a) **pravna in nepravna odgovornost:** nepravna odgovornost je odgovornost za ravnanje v skladu z moralnimi in etičnimi normami v neki družbi, ki ima za posledico nepravne sankcije (negativen odziv družbe – kritika, zasmehovanje, izguba ugleda ...). Pravna odgovornost je razširitev nepravne odgovornosti v pravne norme, zapisane v zakonih, kršitev katerih so pravne sankcije. Najpomembnejše družbeno sprejete vrednote so tako zapisane v pravnih normah, ki pa jih je manj kot nepravnih. "Najpomembnejša pravila, ki zagotavljajo normalno delovanje družbe, morajo biti obvezna in nedvoumno določena, hkrati pa mora biti poskrbljeno, da se bodo tisti, na katere so naslovljena, zanesljivo ravnali po njih, določena mora torej biti odgovornost in sankcija za njihovo kršitev. Vse to pa je mogoče doseči zgolj z določitvijo odgovornosti kot pravne odgovornosti." (Pogorelec 2006, 34) Seveda pa pravne norme niso samo splošno sprejeta družbena merila, temveč tudi vrsta drugih pravil. Ker se ti dve odgovornosti med seboj prepletata, so pravne oblike odgovornosti običajno le višja stopnja nepravnih oblik odgovornosti. Pravne sankcije izvaja država, nepravne pa družba.
- b) **kazenska odgovornost:** odgovornost nekoga, ki je bil spoznan za odgovornega za kaznivo dejanje ali prekršek, ki ga določa zakon. Gre za kršitve pravil, ki so nujno potrebna za življenje v družbi.
- c) **disciplinska odgovornost:** sankcioniranje dejanj delavcev, ki ovirajo nemoten potek dela in pomenijo kršitev delovnih obveznosti. Sankcije so običajno v obliki opomina, najhujša sankcija je odpoved delovnega razmerja. Za izvršitev sankcije mora biti krivda delavca dokazana.
- d) **civilna – odškodninska odgovornost:** v tem primeru posameznik naredi škodo drugi osebi. Škodo mora poravnati oz. povrniti, najpogosteje gre za denarno obliko

povračila škode. Ta odgovornost prizadene le premoženje povzročitelja, ne pa tudi njegove osebnosti.

- e) **politična odgovornost:** sodi v sfero nepravne odgovornosti in ima za posledico oz. sankcijo izgubo položaja na oblasti. Več o tem kasneje.
- f) **objektivna odgovornost:** nastala je pred subjektivno odgovornostjo in pomeni, da je oseba objektivno odgovorna takoj, ko prekrši neko normo. O tej vrsti odgovornosti se govori tudi v povezavi z odgovornostjo nosilcev javnih funkcij v primerih, ko njihova dejanja povzročijo hude posledice. V takšnih primerih pride do ostrega odziva javnosti, ki poleg odstopa nosilca javne funkcije zanj ali zanjo zahteva tudi kazensko odgovornost.
- g) **subjektivna odgovornost:** z drugo besedo krivdna odgovornost "predpostavlja ne le obstoj vzročne zveze med ravnanjem odgovorne osebe in prepovedanim ravnanjem, ampak tudi krivdo, kot subjektivni odnos te osebe do dejanja in prepovedane posledice, ki je odnos zavedanja, da dela nekaj, česar ne bi smela, nekaj kar je v nasprotju z njenimi etičnimi in pravnimi obveznostmi oziroma, da bi se tega vsaj morala ali mogla zavedati. (Pogorelec 2006, 38)
- h) **individualna odgovornost:** odgovornost vsakega posameznika za svoja dejanja
- i) **kolektivna odgovornost:** odgovornost določene skupine ljudi za dejanja, ki so jih skupno storili: genocid, uničevanje naselij, streljanje talcev ...

Rimski statut v svojem 25. členu definira osebno kazensko odgovornost:

1. Sodišče je v skladu s tem statutom pristojno za fizične osebe.
2. Oseba, ki stori kaznivo dejanje, ki je v pristojnosti Sodišča, je v skladu s tem statutom zanj osebno odgovorna in se lahko kaznuje.
3. V skladu s tem statutom je kazensko odgovoren in se lahko kaznuje za kaznivo dejanje, ki je v pristojnosti Sodišča, kdor:
 - a) stori tako kaznivo dejanje sam, skupaj z drugo osebo ali po drugi osebi, ne glede na to, ali je ta druga oseba kazensko odgovorna,
 - b) ukaže izvršitev takega kaznivega dejanja, ki je dokončano ali poskušano, k njej spodbuja ali nanjo napeljuje,
 - c) z namenom, da olajša izvršitev takega kaznivega dejanja, pri njej pomaga, jo podpira ali drugače pripomore k njej ali k njenemu poskusu, vključno s tem, da preskrbi sredstva za njegovo izvršitev;

- d) kakor koli drugače prispeva k izvršitvi takega kaznivega dejanja ali njenemu poskusu s strani skupine oseb, ki deluje s skupnim namenom. Tako prispevanje je naklepno in je:
 - i) izvršeno z namenom pospešiti kaznivo dejanje ali kazniv namen skupine, če se tako delovanje ali namen nanaša na izvršitev kaznivega dejanja v pristojnosti Sodišča, ali
 - ii) poteka ob vedenju za naklep skupine, da stori kaznivo dejanje;
- e) kadar gre za genocid, neposredno ali javno ščuva druge h genocidu;
- f) poskuša izvršiti tako kaznivo dejanje z ravnanjem, ki pomeni bistven korak na poti k izvršitvi dejanja, pa ga ne dokonča zaradi okoliščin, ki so neodvisne od njegove volje. Kdor pa opusti prizadevanja za izvršitev kaznivega dejanja ali drugače prepreči njegovo dokončanje, se ne kaznuje po tem statutu za poskus storitve tega kaznivega dejanja, če je povsem in prostovoljno opustil kazniv namen.

Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) odgovornost opredeljuje takole:

odgovórnost -i ž

1. *dolžnost sprejeti sankcije, dati opravičilo* a) *če kaj ne ustreza normam, zahtevam, ima negativne posledice:* odgovornost lahko preide na drugo osebo; hotel se je rešiti odgovornosti za prejšnje delovanje; odgovornost staršev za dejanja mladoletnih otrok; zahtevati odgovornost pri delu; enakost pravic, dolžnosti in odgovornosti delavcev / sprejeti odgovornost za odločitev; ekspr. kdo nosi odgovornost za to *je odgovoren* / podjetje prevzema odgovornost za kvaliteto izdelkov *jamstvo* b) *če se z zaupano osebo, stvarjo zgodi kaj negativnega:* niso ga vzeli s seboj, ker bi bila to zanje prehuda odgovornost / na odgovornost uporaba stopnic na lastno odgovornost; pojdi na mojo odgovornost; to je storil na svojo odgovornost // *dolžnost skrbeti za prevzeto obveznost, uresničitev kake naloge:* sprejeti odgovornost za napredek dežele; breme odgovornosti; publ. vsa odgovornost leži na nas *mi smo za vse odgovorni* // *odnos do česa negativnega, kot bi bil povzročitelj, storilec:* odklanjati odgovornost za neuspeh; pripisati mladini odgovornost za kulturno mrtvilo; radi bi zmanjšali svojo odgovornost za krizo v meddržavnih odnosih
2. *lastnost, značilnost človeka, ki si prizadeva zadovoljevati norme, izpolnjevati zahteve, dolžnosti:* pri tej odločitvi je pokazal veliko odgovornost in življenjsko modrost; razvijati odgovornost in samostojnost komunistov; ravnati brez odgovornosti; merilo odgovornosti študentov so njihovi uspehi

3. *naloga, obveznost*: skrbeti za promet s tako zastarelimi napravami je prevelika odgovornost; zaupati komu nove odgovornosti

4. *odnos, pri katerem mora kdo dajati pojasnilo, utemeljitev za svoje delo, ravnanje*: obstaja odgovornost podrejenih do nadrejenih in obratno; urediti odgovornost izvršnega sveta skupščini / ekspr. prevzeti odgovornost pred zgodovino

5. *lastnost, značilnost tega, kar zaradi pomembnosti, posledic zahteva veliko znanje, skrbnost*: ni se zavedal odgovornosti zaupane naloge; odgovornost odločitve

● ekspr. kakšna odgovornost je voditi mlade ljudi *kako težko je*; publ. klicati, poklicati koga na odgovornost *odgovor*

◇ jur. civilna odgovornost *odgovornost za škodo, ki ne izvira iz kaznivega dejanja*; disciplinska odgovornost *odgovornost zaradi neizpolnjevanja ali malomarnega izpolnjevanja delovnih obveznosti*; kazenska odgovornost *odgovornost krivega in prištevnega ali zmanjšano prištevnega storilca kaznivega dejanja*; krivdna odgovornost; materialna odgovornost *odgovornost za povračilo premoženjske škode*; odškodninska odgovornost; osebna odgovornost *odgovornost določene osebe same kot fizične osebe*; psih. odgovornost *sposobnost zavestno sprejemati posledice svojih odločitev, ravnanja* (Slovar slovenskega knjižnega jezika)

V povezavi z odgovornostjo SSKJ navaja tudi naslednje pojme (prav tam):

odgovórnosten -tna -o prid. *nanašajoč se na odgovornost*: imeti odgovornostni čut

nèodgovórnost -i ž ekspr. *lastnost, značilnost neodgovornega*: prizadela jih je neodgovornost njegovega dejanja / to se je zgodilo zaradi neodgovornosti vodstva / v tem se kaže neodgovornost do družbe

sámoodgovórnost -i ž (â-ó) knjiž. *odgovornost pred samim seboj*: pri delu je potreben čut samoodgovornosti; samodisciplina in samoodgovornost / samoodgovornost ljudstva

sòodgovórnost -i ž *dejstvo, da je kdo soodgovoren*: čutil je soodgovornost za prevoz tovora / prevzeti soodgovornost za pravočasno izdelavo načrta / dolžili so ga soodgovornosti za slabo poslovanje

3.1.1 POVELJNIŠKA ODGOVORNOST

Poveljniška odgovornost je odgovornost vojaških poveljnikov in civilnih nadrejenih za dejanja, ki jih izvrši njim podrejena oseba. Sancinova (2009, 401) jo definira kot: "Institut poveljniške odgovornosti (ang. command responsibility, superior responsibility) vzpostavlja odgovornost vojaških poveljnikov in civilnih nadrejenih za kazniva dejanja, ki jih izvršijo njim podrejene osebe."

Za določena hudodelstva, so poveljniki odgovorni tudi na podlagi nacionalnega prava. Vendar pa le-to ne more predvideti vseh situacij, do katerih pride v vojnem stanju. "V tem smislu je institut poveljniške odgovornosti varovalka pred tem, da bi se vojaški in civilni poveljniki izognili odgovornosti v primerih, ko klasična pravila o udeležbi in opustitvah niso kos specifičnim situacijam, značilnim za vojaške operacije in hierarhično organiziranost vojske." (Sancin 2009, 401)

Poznamo dve obliki poveljniške odgovornosti (prav tam):

- neposredna poveljniška odgovornost (direct command responsibility), o kateri govorimo, ko nadrejeni ukaže izvršitev kaznivih dejanj. Rimski statut v 3. točki, podtočka b) 25. člena (Osebna kazenska odgovornost) določa: "V skladu s tem statutom je kazensko odgovoren in se lahko kaznuje za kaznivo dejanje, ki je v pristojnosti Sodišča, kdor: (b) ukaže izvršitev takega kaznivega dejanja, ki je dokončano ali poskušano, k njej spodbuja ali nanjo napeljuje." (Rimski statut mednarodnega kazenskega sodišča 2003, 321)
- posredna poveljniška odgovornost (poveljniška odgovornost *strico sensu*): o njej govorimo, ko poveljnik opusti nadzor nad svojimi podrejenimi, ki potem izvršijo kaznivo dejanje

Najbolj konkretno pa poveljniško odgovornost definira Rimski statut v svojem 28. členu (prav tam, 322):

Odgovornost poveljnikov in drugih nadrejenih

Poleg drugih razlogov za kazensko odgovornost po tem statutu za kazniva dejanja, ki so v pristojnosti Sodišča:

- (a) je vojaški poveljnik ali oseba, ki dejansko nastopa kot vojaški poveljnik, kazensko odgovorna za kazniva dejanja v pristojnosti Sodišča, ki so jih storile enote, pod njenim

dejanskim poveljstvom in nadzorom oziroma pod njeno dejansko oblastjo in nadzorom kot posledico dejstva, da ni pravilno izvajal ali izvajala nadzora nad takimi enotami, če:

(i) je vojaški poveljnik ali oseba bodisi vedela ali bi zaradi takratnih okoliščin morala vedeti, da so njegove enote izvršile ali nameravale storiti taka kazniva dejanja, in

(ii) vojaški poveljnik ali oseba ni izvedla vseh potrebnih in primernih ukrepov v okviru svojih pooblastil za preprečitev ali ustavitve storitve ali za predložitev zadeve pristojnim organom v preiskavo in pregon;

b) glede odnosov med nadrejenimi in podrejenimi, ki niso opisani v prvem odstavku, je nadrejeni kazensko odgovoren za kazniva dejanja v pristojnosti Sodišča, ki so jih storili podrejeni pod njegovo dejansko oblastjo in nadzorom, ker ni pravilno nadziral podrejenih, če:

(i) je nadrejeni vedel ali zavestno ni upošteval informacije, ki je jasno kazala na to, da so podrejeni izvrševali ali nameravali izvršiti taka kazniva dejanja,

(ii) so se kazniva dejanja nanašala na dejavnosti, za katere je bil nadrejeni dejansko odgovoren ali so bile pod njegovim nadzorom, in

(iii) nadrejeni ni izvedel vseh potrebnih in primernih ukrepov v okviru svojih pooblastil za preprečitev ali ustavitve storitve ali za predložitev zadeve pristojnim organom v preiskavo in pregon.

Iz zgoraj navedenega člena so razvidne štiri predpostavke, ki vzpostavljajo poveljniško odgovornost:

- oseba ima status vojaškega poveljnika ali civilnega nadrejenega
- oseba opusti nadzor nad podrejenimi ali nadzora ne izvaja pravilno
- podrejeni izvajajo kazniva dejanja v pristojnosti mednarodnega kazenskega sodišča
- podana mora biti ustrezna krivdna oblika nadrejenega

Prvi mednarodni dokument kazenskega prava, ki omenja institut poveljniške odgovornosti je IV. Haaška konvencija o zakonih in običajih vojne na kopnem iz leta 1907. "Do razcveta instituta poveljniške odgovornosti je prišlo šele po drugi svetovni vojni. Niti Statut vojaškega sodišča v Nürnbergu niti Statut vojaškega sodišča za Daljni vzhod sicer nista vsebovala določb o poveljniški odgovornosti, kljub temu pa so sodišča ta institut uporabljala, spočetka

za utemeljitev odgovornosti vojaških poveljnikov, kasneje pa tudi civilnih nadrejenih." (Sancin 2009, 402)

Poglejmo si zgoraj omenjene štiri predpostavke podrobneje (Sancin 2006, 403–413):

3.1.1.1 Status poveljnika

Rimski statut v svoji določbi o odgovornosti poveljnikov in drugih nadrejenih jasno razmejuje med vojaškim in civilnim nadrejenim. Prvi del 28. člena Rimskega statuta namreč govori o vojaških poveljnikih, drugi del se nanaša na civilne nadrejene. Temeljni pogoj za odgovornost nadrejenega je njegova opustitev ukrepov v njegovi moči oziroma ukrepov v okviru njegovih pooblastil, ki bi lahko preprečila kazniva dejanja podrejenih.

Status vojaškega poveljnika

Rimski statut v zgoraj omenjenem členu vzpostavlja odgovornost vojaškega poveljnika za vsa kazniva dejanja po tem statutu, ki jih zagrešijo enote pod njegovim/njenim dejanskim poveljstvom. "To velja tudi za osebe, ki dejansko nastopajo kot vojaški poveljnik (npr. policisti, ki poveljujejo oboroženim policijskim enotam, osebe, ki poveljujejo paravojaškim enotam zunaj uradnih oboroženih sil, in osebe, ki vojaškim, policijskim ali paravojaškim enotam zgolj dejansko poveljujejo) ..." (Rimski statut mednarodnega kazenskega sodišča 2003, 126)

Zgolj formalni status vojaškega poveljnika ne zadošča za vzpostavitev poveljniške odgovornosti, saj mora biti podana tudi dejanska moč poveljevanja. Če torej poveljuje oseba, ki nima statusa formalnega vojaškega poveljnika, ima pa dejansko moč poveljevanja, potem odgovarja ta oseba in ne oseba, ki ima samo formalno status vojaškega poveljnika.

Status civilnega nadrejenega

Rimski statut predvideva tudi odgovornost oseb, ki nimajo statusa vojaškega poveljnika, vendar pa imajo oblast in nadzor nad določenim krogom podrejenih oseb. "Gre zlasti za ljudi na visokih položajih v državni upravi in lokalnih skupnostih, kot so na primer člani vlad in župani. Niso pa izključeni primeri odgovornosti oseb iz nedržavne sfere: oseb na vodilnih

položajih v gospodarstvu (npr. kadar se v gospodarskih družbah izvršuje prisilno delo), vodij političnih strank, ipd." (Sancin 2009, 405)

3.1.1.2 Opustitev nadzora nad podrejenimi

Vojaški poveljnik

Ta predpostavka govori o tem, da so vojaški poveljniki opustili nadzor nad svojimi nadrejenimi ali pa le-tega niso izvajali dovolj dobro, skrbno.

Vojaški poveljniki so dolžni izvršiti vse primerne ukrepe, da zagotovijo spoštovanje mednarodnega humanitarnega prava s strani svojih podrejenih. Takšni ukrepi so zlasti naslednji:

- poskrbeti, da so podrejeni ustrezno seznanjeni z mednarodnim humanitarnim pravom;
- poskrbeti za to, da se mednarodno humanitarno pravo spoštuje pri odločanju o načinu izvajanja vojaških operacij;
- vzpostaviti sistem poročanja, ki zagotavlja ažurno seznanitev vojaškega poveljnika z morebitnimi kršitvami mednarodnega humanitarnega prava;
- nadzorovati sistem poročanja in zagotavljati njegovo učinkovito delovanje;
- izvesti ustrezne ukrepe, v primeru da izvejo, da je prišlo do kršitev mednarodnega humanitarnega prava, ali da se le-te pripravljajo. (Sancin 2009, 405)

Vojaški poveljniki imajo na voljo tako preventivne kot represivne ukrepe. Preventivni ukrepi (preprečitev kaznivih dejanj podrejenih) so možni, dokler ta dejanja še niso izvršena ali izvršba teh dejanj ni zaključena. Dolžnost vsakega vojaškega poveljnika, je izdajati ukaze, ki spoštujejo mednarodno humanitarno pravo in s tem preprečujejo kazniva dejanja. V kolikor okoliščine kažejo na morebitne kršitve mednarodnega humanitarnega prava, je dolžnost vojaškega poveljnika podrejene ponovno natančno seznaniti s pravom in pa s posledicami nespoštovanja le-tega.

Represivni ukrepi so na vrsti, ko podrejeni že storijo kazniva dejanja. Represivni ukrepi pomenijo predložitev zadeve pristojnim organom v preiskavo in pregon. V primeru, da je vojaški poveljnik vedel o nameri svojih podrejenih za izvršitev kaznivega dejanja, pa tega ni preprečil in je kasneje uvedel represivne ukrepe, s tem ne ubeži svoji poveljniški odgovornosti.

"Glede pravnih posledic Rimski statut izenačuje primere, v katerih poveljnik ni preprečil kaznivih dejanj podrejenih (opustitev preventivnih ukrepov), in primere, ko so bila kazniva dejanja že izvršena, vendar pa je poveljnik opustil potrebne ukrepe za preiskavo in pregon njihovih storilcev (opustitev represivnih ukrepov). V obeh skupinah primerov poveljnik odgovarja, kot bi kazniva dejanja izvršil sam." (prav tam, 406)

Rimski statut bi moral vzpostaviti ločnico med odgovornostjo zaradi opustitve preventivnih ukrepov in pa odgovornostjo zaradi opustitve represivnih ukrepov. Ne more namreč vojaški poveljnik prejeti enake kazni za tako različna dejanja. Enačenje dopustitve kaznivih dejanj in opustitve naznanitve kaznivih dejanj je sporno. Lahko rečemo, da je teža odgovornosti zaradi opustitve preventivnih ukrepov in s tem dopuščanje kaznivih dejanj veliko večja od teže odgovornosti zaradi opustitve represivnih ukrepov. V vsakem primeru mora vojaški poveljnik seveda odgovarjati za svoja dejanja, vendar pa bi morala biti kazen različna.

Civilni nadrejeni

Civilni nadrejeni odgovarjajo samo za dejanja, ki jih podrejeni izvršijo v zvezi z dejavnostjo, za katero so nadrejeni odgovorni ali jo nadzirajo. Civilni nadrejeni morajo izvršiti vse potrebne ukrepe v okviru svojih pooblastil za preprečitev kaznivih dejanj ali ustavitve le-teh. Dolžni so tudi predložiti zadeve pristojnim organom v preiskavo ali pregon.

3.1.1.3 Izvršitev kaznivih dejanj v pristojnosti MKS-ja

Poveljniška odgovornost je mogoča samo za krog kaznivih dejanj, ki so v pristojnosti Mednarodnega kazenskega sodišča. Ta dejanja so:

Genocid (6. člen Rimskega statuta)

V tem statutu pomeni »genocid« katero koli od naslednjih dejanj, storjenih z namenom v celoti ali delno uničiti neko narodnostno, etnično, rasno ali versko skupino:

- a) pobijanje pripadnikov take skupine,
- b) povzročanje hudih telesnih ali duševnih poškodb pripadnikom take skupine,
- c) naklepno izpostavljanje takšne skupine življenjskim razmeram, ki naj privedejo do njenega popolnega ali delnega fizičnega uničenja,

- d) uvajanje ukrepov, ki preprečujejo rojstva v skupini,
- e) prisilno preseljevanje otrok ene skupine v drugo skupino.

Hudodelstva zoper človečnost (7. člen Rimskega statuta)

1. V tem statutu »hudodelsto zoper človečnost« pomeni katero koli od naslednjih dejanj, ki so sestavni del velikega in sistematičnega napada na civilno prebivalstvo ob vednosti storilca, da gre za tak napad:

- a) umor,
- b) izstreljanje,
- c) zaslužjevanje,
- d) deportacija ali prisilna preselitev prebivalstva
- e) zapor ali strog odvzem prostosti ob kršitvi temeljnih pravil mednarodnega prava
- f) mučenje
- g) posilstvo, spolno suženjstvo, vsiljena prostitucija, prisilna nosečnost, prisilna sterilizacija ali katera koli druga oblika primerljivo hudega spolnega nasilja
- h) preganjanje kakšne prepoznavne skupine ali skupnosti zaradi političnih, rasnih, narodnih, etničnih, kulturnih, verskih razlogov, razlogov, povezanih s spolom, kot je določeno v tretjem odstavku, ali drugih razlogov, ki so po mednarodnem pravu na splošno priznani kot nedopustni, če je takšno preganjanje povezano z drugim dejanjem, navedenim v tem odstavku, ali katerim koli drugim kaznivim dejanjem iz pristojnosti sodišča;
- i) prisilno izginotje oseb
- j) apartheid
- k) druga podobna nečlovečna dejanja, ki naklepno povzročajo veliko trpljenje ali hude telesne poškodbe ali okvare duševnega ali telesnega zdravja

Vojna hudodelstva (8. člen Rimskega statuta)

1. Sodišče je pristojno za vojna hudodelstva, še posebej če so storjena kot sestavni del načrta ali politike ali kot del obsežnega izvrševanja takih hudodelstev.

2. V tem statutu »vojna hudodelstva« pomenijo:

a) hude kršitve Ženevskih konvencij z dne 12. avgusta 1949, in sicer katero koli naslednje dejanje zoper osebe ali premoženje, ki jih varujejo določbe ustrezne Ženevske konvencije:

i) naklepno pobijanje;

ii) mučenje ali nečlovečno ravnanje, vključno z biološkimi poskusi;

iii) naklepno povzročanje velikega trpljenja ali hudih telesnih poškodb ali okvar zdravja;

iv) obsežno uničevanje ali prilaščanje premoženja, ki ju vojaške potrebe ne upravičujejo in sta izvedeni protipravno in samovoljno;

v) prisiljenje vojnega ujetnika ali druge zaščitene osebe, da služi v sovražnikovih oboroženih silah;

vi) naklepen odvzem pravice vojnemu ujetniku ali drugi zaščiteni osebi do poštenega in pravnega sojenja;

vii) protipravna deportacija ali premestitev ali protipravno pridržanje;

viii) jemanje talcev.

V isti točki je pod b/xxi točko omenjeno tudi: napadi na osebno dostojanstvo, še posebej poniževalno in zaničevalno ravnanje.

Rimski statut določa, da je nadrejeni odgovoren za kazniva dejanja svojih podrejenih v primeru, ko ni pravilno izvajal nadzora ali ga je celo opustil. Tukaj ugotovimo vzročno – posledično povezavo, saj lahko domnevamo, da ob pravilno izvedenem nadzoru do kaznivih dejanj s strani podrejenih ne bi prišlo. Vendar pa je to hipotetična situacija, saj se domneva kaj bi bilo če bi bilo. Vzročne zveze ne moremo zagotovo dokazati, zato je za dokaz odgovornosti dovolj domneva, da je opustitev nadzora povečala tveganje za izvrševanje kaznivih dejanj podrejenih.

Še vedno pa je sporna odgovornost nadrejenih v primeru, ko gre za opustitev represivnih ukrepov. V tem primeru so dejanja namreč že izvedena, nadrejeni pa kljub temu odgovarja, kot bi jih izvedel sam.

3.1.1.4 Krivda

Vojaški poveljnik

Za vzpostavitev poveljniške odgovornosti je nadalje potrebno, da nadrejena oseba ravna krivdno. Za vojaškega poveljnika Rimski statut določa, da odgovarja, kadar je vedel, da so njegove enote izvršile ali nameravale izvršiti kazniva dejanja, pa tudi kadar tega ni vedel, bi pa to moral vedeti (should have known). Prevedeno v jezik kazenskega prava to pomeni, da vojaški poveljnik odgovarja tako za naklep (angl. intent) kot tudi za malomarnost (angl. negligence), in sicer tako zavestno kot tudi nezavestno malomarnost. (Sancin 2009, 410)

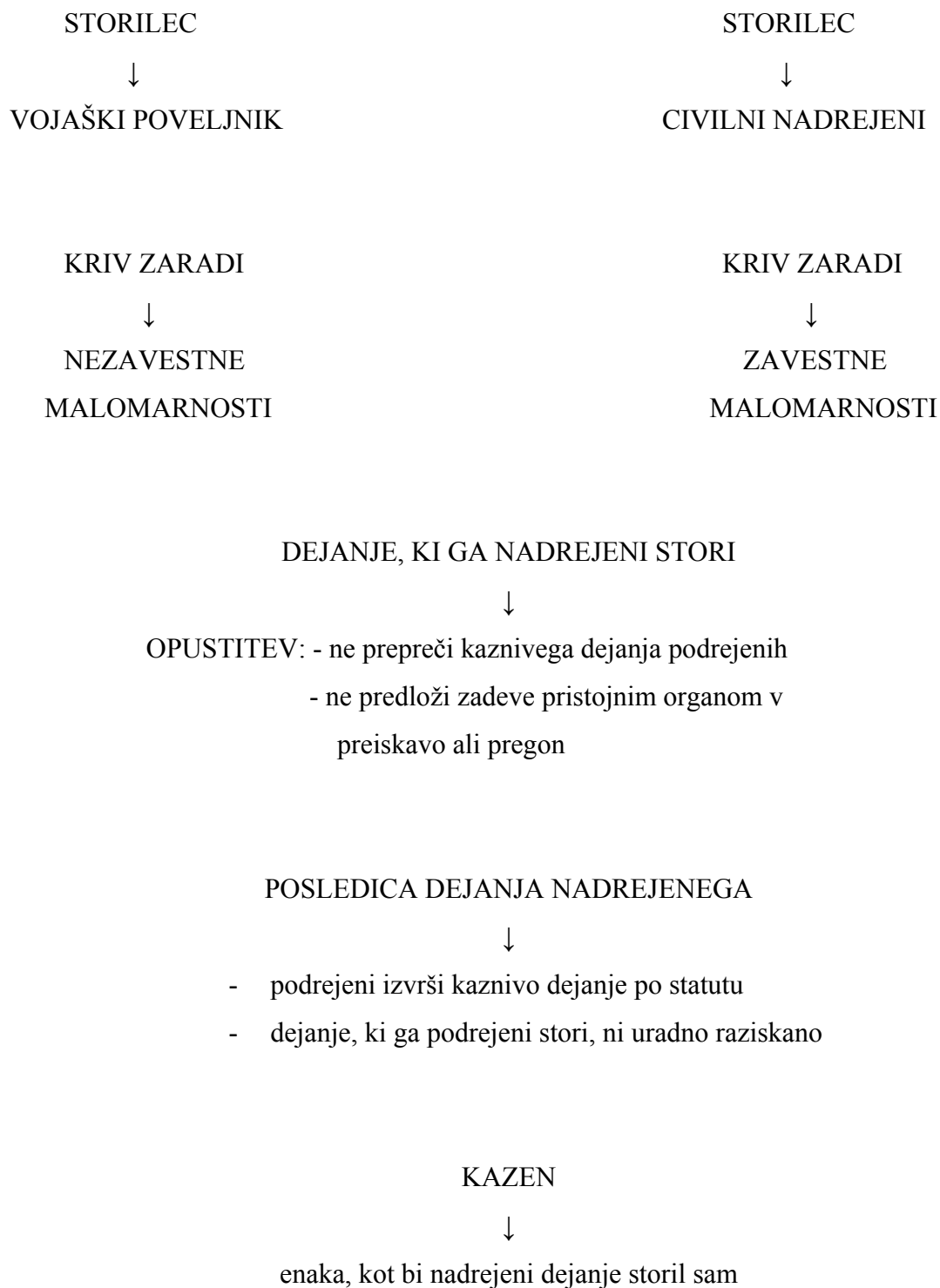
Zopet se ponavlja zelo strogo pojmovanje odgovornosti poveljnika, ki za dejanja svojih podrejenih odgovarja, kot bi jih storil sam, kar je v kazenskem pravu sporno. Tako enako odgovarjajo tisti poveljniki, ki so za kazniva dejanja dejansko vedeli in tudi tisti, ki za kazniva dejanja niso vedeli, pa bi jih morali pričakovati, bi za njih morali vedeti. Kazen za poveljnike, ki so vedeli za dejanja bi morala biti strožja kot za poveljnike, ki za dejanja niso vedeli.

Civilni nadrejeni

"... civilni nadrejeni odgovarja le, če je »vedel ali zavestno ni upošteval informacije, ki je jasno kazala na to, da so podrejeni izvrševali ali nameravali izvršiti taka kazniva dejanja." (Sancin 2009, 412)

Vidimo, da je odgovornost civilnih nadrejenih milejša od odgovornosti vojaških poveljnikov. Težko je namreč dokazati, da nekdo zavestno ni upošteval informacije. Da se civilnemu nadrejenemu lahko očita krivdo je treba dokazati, da so informacije o možnosti kaznivega dejanja obstajale, mu bile dostopne in da se z njimi namerno ni podrobneje ukvarjal.

Shema 3.1: Poveljniška odgovornost po Rimskem statutu

3.1.2 POLITIČNA ODGOVORNOST

Subjekti politične odgovornosti so nosilci javnih funkcij, tisti posamezniki, ki sodelujejo pri izvajanju politične oblasti in so s tem del politične strukture. Sem sodijo tako poslanci, kot ministri in nenazadnje tudi predsednik države.

"Politična odgovornost je družbeno razmerje, v katerem se vrednoti delovanje nosilcev javne funkcije glede na družbene norme, etične, moralne in pravne." (Pogorelec 2006, 67) Nosilci javnih funkcij so odgovorni tistim, ki so jim funkcijo podelili. Odgovorni so za delovanje v skupno dobro. Ker je nosilec javnih funkcij podeljen mandat je "bistvena značilnost politične odgovornosti torej v tem, da je podlaga za njeno uveljavljanje neprimernost ravnanja oziroma aktivnost nosilca politične funkcije, ki ni v skladu s predstavami in interesi telesa, kateremu nosilec politične funkcije odgovarja." (Pogorelec 2006, 68) V takšnem primeru, lahko nosilec javne funkcije svoj mandat izgubi. Politična odgovornost se ocenjuje na podlagi družbenih vrednot, ki so predvsem etične in moralne.

Pravna politična odgovornost je v praksi redka. Za obstoj pravne politične odgovornosti mora obstajati pravna osnova, kar pomeni, da mora biti v pravu določen ali temelj odgovornosti ali organ pristojen za ugotavljanje politične odgovornosti. Določen mora biti tudi postopek ugotavljanja odgovornosti in pa sankcija odgovornosti. Sankcija je razrešitev nosilca javne funkcije z njegovega položaja.

V večini primerov je politična odgovornost nepravne narave, saj se običajno kaže v izgubi zaupanja v nosilca javne funkcije s strani tistega, ki mu je funkcijo podelil. Oblike nepravne politične odgovornosti so naslednje (Pogorelec 2006, 71–74):

a) odgovornost pred javnostjo: je temeljna oblika nepravne politične odgovornosti, saj se mora politika dogajati pred očmi javnosti. Nosilci javnih funkcij morajo delovati skladno s pričakovanji javnosti, v skupno dobro. V primeru, ko nosilci javnih funkcij ne delujejo v skladu z javnim mnenjem, s pričakovanji javnosti so deležni kritik, lahko izgubijo svoj ugled in so nenazadnje tudi razrešeni s položaja.

b) odstop: nosilec javne funkcije lahko zaradi pritiskov javnega mnenja odstopi s svojega položaja. Drug primer odstopa nastopi, ko nosilec javne funkcije odstopi s svojega položaja zaradi nestrinjanja z dejanji organa, kateremu pripada, in s tem želi ohraniti svojo integriteto.

c) **volitve**: nosilci javnih funkcij imajo določen mandat, ki jim ga volivci lahko podelijo na volitvah. Ko so volivci zadovoljni z delom nosilcev javnih funkcij, jim mandat podelijo ponovno na naslednjih volitvah. V kolikor so nosilci javnih funkcij delovali v nasprotju s pričakovanji volivcev, niso ponovno izvoljeni in s tem jim nov mandat ni podeljen.

d) **prevrati**: do prevrata pride v primerih, ko nosilci javnih funkcij svoj mandat opravljajo tudi po izteku le-tega, saj ne želijo oditi z oblasti kljub nezadovoljstvu javnega mnenja. Zaradi povečevanja nezadovoljstva se tem nosilcem javnih funkcij mandat odvzame na nasilen, nepraven način.

e) **strankarska odgovornost**: v primerih, ko nosilec javne funkcije ne deluje v skladu s stališči in prepričanji politične stranke, s pomočjo katere je prejel mandat, mu lahko stranka pri naslednjih volitvah odreče podporo, ga ne da na svojo strankarsko listo in nosilec javne funkcije ima s tem skoraj onemogočeno ponovno izvolitev. Redko se namreč zgodi, da nekdo pridobi javno funkcijo brez podpore politične stranke.

3.2 MUČENJE

Mučenje radi povezujemo z barbarskim dejanjem, ki je obstajalo v preteklosti. Mučenje je v času grško-rimske antike, srednjega veka in vse do 18. stoletja služilo kot juridično orodje. Izvajali so ga za pridobivanje informacij, priznanj, pa tudi za kaznovanje, discipliniranje in prevzgojo drugače mislečih. Danes mučenje ni več legalni postopek za pridobivanje informacij, kar pa še ne pomeni, da se ne uporablja. Ker pa je zaradi nelegalnosti postalo bolj skrito, so se spremenile tudi njegove strukture in prakse, ki so postale brutalnejše, bolj tehnizirane. Za mučenje je značilno zavestno, namensko fizično ali psihično povzročanje bolečin človeku brez njegove privolitve. Ker izjave, ki so pridobljene z mučenjem nimajo prave verodostojnosti, je pridobivanje informacij lahko samo izgovor za drug cilj, ki je prevlada in oblast nad človekom. Z mučenjem se namreč uniči osebnost žrtve, zmanjšajo se njene fizične in psihične sposobnosti. Telo žrtve postane objekt prevlade, v kateri ima mučitelj vse, žrtev pa nič. Nosilci odgovornosti so tisti, ki mučenje izvajajo, kot tudi tisti, ki ga tolerirajo ali zamolčijo. "Šele nadrobnejša pravna študija mučenja, pa četudi zgolj za potrebe delovne definicije, razkrije, da je z razvojem mednarodnega prava človekovih pravic pojem mučenje sčasoma postal bolj ali manj strogo omejen na ravnanja, za katera je možno izkazati odgovornost nosilcev javne oblasti, bodisi da so mučenje sami izvajali ali pri njem aktivno (storitveno) ali pasivno (opustitveno) sodelovali." (Korošec in Bavcon 2003, 18)

Obstaja več metod mučenja: fizične metode s katerimi se povzroča fizična bolečina, psihične s katerimi prihaja do psihičnih zlorab vendar je potrebno poudariti, da se s povzročanjem fizične bolečine vpliva tudi na psihično zdravje žrtve. Med fizične metode spadajo naslednje prakse: neusmerjeni udarci s predmeti in pestmi, ciljno usmerjeni udarci, prisilni položaji, v katerih se žrtev ne sme premikati, nezadostna prehrana, prisilne kopeli ali prhanje z ledeno vodo, obešanje žrtve za roke ali noge, mučenje z elektriko, opekline, vtikanje različnih predmetov v telesne odprtine, pohabljanja, mučenje s stiskanjem, poskusi zadušitve ...

V današnjem času pa so bolj priljubljene metode psihičnega mučenja, saj ne zapuščajo dokazljivih ali telesno vidnih posledic. Uporabljajo se naslednje metode: grožnja mučenja ali uboja žrtve ali njenih svojcev, poniževanje, tehnike deprivacije (higiene, prehrane, vode, spanja ...), navidezne usmrtitve, "nemogoča izbira" (žrtvi dajo na voljo dve možnosti, od katerih ima vsaka uničujoče posledice), "kitajsko mučenje" (žrtev je v prisiljenem položaju, nanjo pa v določenih presledkih kaplja voda), prisilno opazovanje mučenja drugih, prisilna nasilna dejanja do drugih, mučenje s farmacevtskimi sredstvi, izpostavljanje žrtve glasnim zvokom ...

Spolno mučenje je posebna oblika mučenja, saj posega v najintimnejše področje žrtvine subjektivnosti. Spolnega mučenja ne moremo nedvoumno definirati, saj obstajajo velike razlike med kulturami. Meja zlorabe je v islamskih deželah prekoračena hitreje kot v zahodnoevropskih družbah. Prisilna odstranitev tančice in razkritje las v navzočnosti tujih moških je za muslimanko spolno ponižanje, v zahodni Evropi je to vsakodneven pojav, saj ne poznamo tradicije zakrivanja žensk. Silke Bercht v svojem članku Totalnost mučenja pravi: "Poleg tega lahko izhajamo tudi iz predpostavke, da služi spolno mučenje, tako kot vsaka oblika mučenja, hkrati tudi zadovoljevanju užitka storilcev, ki se vzpostavi šele s samim nasilnim dejanjem ali pa že od vsega začetka daje pobudo za to dejanje." (Bercht 2003) Spolno mučenje se lahko izvaja brez telesnega stika, s telesnim stikom ali z akti fizičnega nasilja nad spolnimi organi.

Posledice mučenja so lahko telesne (mišična oslabelost, bolečine v sklepih, motnje prekrvavitve, občutek gluhosti, glavoboli ...). Ne glede na vrsto mučenja pa ima žrtev lahko vrsto psihičnih motenj (občutki strahu, depresije, bolezenske zasvojenosti, nočne more, motnje spanca, zmedenost, nemir, občutki krivde ...). Lahko pride tudi do psihosomatskih motenj, se pravi do telesnih bolečin brez ugotovljenih organskih poškodb. "Pojavijo se z

zakasnitvijo kot dodatni izraz občutka bolečine, ki med samim mučenjem ni bila dovoljena ali je ni bilo več mogoče občutiti. Pojavijo se tudi kot klic na pomoč in signal nezavednega zavednemu po mučenju: Sprejmi poškodbe, vključi resničnost izkustva mučenja v stare vzorce sebstva." (prav tam, citirano po Gurrus 1996, 52)

Naj navedem še nekaj definicij mučenja

SSKJ mučenje opredeljuje kot:

múčenje -a s *glagolnik od mučiti*: izsiljevati priznanje z mučenjem / mučenje živali (Slovar slovenskega knjižnega jezika)

Če torej pogledamo še definicijo besede mučiti po SSKJ:

múčiti -im nedov.

1. *namenoma povzročati telesne bolečine*: pri zasliševanju so ljudi tudi mučili; mučiti ujetnike; mučiti živali; mučili so ga, da bi kaj priznal / mučiti koga do smrti

2. nav. ekspr. *povzročati, da mora kdo prestajati velik napor, velike neprijetnosti*: ni je dal študirat, kaj bi jo mučil; mučil in teptal je ljudstvo; glej, kako mučiš psa, ko ga imaš na verigi / kaj bi mučil avtomobil po teh hribih; ne bom (si) mučil oči v temi / mučil jih je z dolgovoznim govorjenjem; ne bi vas rad mučil s številkami

3. *povzročati duševno ali telesno neugodje, trpljenje*: mučil ga je z molkom, namigovanjem / negotovost ga muči; mučilo ga je, da so ga odstavili // nav. 3. os., ekspr., z oslABLJENIM pomenom *izraža stanje, kot ga določa samostalnik*: muči ga zahrbtna bolezen *ima zahrbtno bolezen*; mučijo ga dvomi; začela ga je mučiti radovednost, kaj se je zgodilo *postal je radoveden*; žeja ga muči *zelo je žejen*

múčiti se

1. *imeti telesne ali duševne bolečine*: videl je, da se bolnik muči; mučil se je tako zelo, da ga ni mogla gledati; ranjeno žival so ubili, da se ne bi mučila // *zelo neudobno, nelagodno se počutiti*: otrok se muči v takih čevljih; divje živali se mučijo v kletkah

2. *čutiti velik napor*: poglej, kako se ti mučiš, jaz pa zlahka dvignem; zelo se je mučila, ko je vlekla voz // ekspr., s širokim pomenskim obsegom *z naporom opravljati opravilo, delo, kot ga določa sobesedilo*: muči se z nemščino, pa ji ne gre; sama se muči z otroki in gospodinjstvom; pren. ladja se muči skozi valove // knjiž. *truditi se, prizadevati si*: vojaki so se mučili, da bi premaknili voz; zelo se je mučil, da bi jih pridobil

múčen -a -o: usoda mučenega naroda; bili so mučeni in pobiti (Slovar slovenskega knjižnega jezika)

Poglejmo še defnicijo mučenja, ki jo navaja Konvencija proti mučenju in drugim oblikam nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja, ki jo navaja v 1. členu 1. dela:

- 1. Za namene te konvencije pomeni izraz »mučenje« vsako dejanje, s katerim se osebi namerno povzroča huda telesna ali duševna bolečina ali trpljenje z namenom, da bi se od nje ali od druge osebe dobilo obvestilo ali priznanje ali da bi se to osebo kaznovalo za dejanje, ki ga je storila ali je osumljena, da ga je storila, ali da bi se to osebo ali drugo osebo zastrašilo ali kaznovalo ali iz katerega koli drugega razloga, ki temelji na diskriminaciji katerekoli vrste, kadar to bolečino ali trpljenje povzroča ali spodbuja ali se z njim strinja uradna oseba ali druga oseba, ki ravna po uradni dolžnosti. Ta pojem ne zajema bolečin ali trpljenja, ki je neločljivo ali slučajno povezano z izvrševanjem zakonite sankcije. (Dokumenti človekovih pravic z uvodnimi pojasnili 2004, 352)*

Za potrebe diplomskega dela, naj omenim še naslednja člena Konvencije (Dokumenti človekovih pravic z uvodnimi pojasnili 2004, 352–353, 358):

2. člen: 1. Vsaka država pogodbenica mora podvzeti učinkovite zakonodajne, upravne, sodne in druge ukrepe za preprečevanje mučenja na vsem ozemlju, ki je pod njeno jurisdikcijo.
2. Nobene izredne okoliščine, kot so vojno stanje ali neposredna vojna nevarnost, notranja politična nestabilnost ali kakršnakoli druga javna potreba, ne morejo biti opravičilo za mučenje.
3. Ukaz višjega uslužbenca ali javnega organa oblasti ne more biti opravičilo za mučenje.
10. člen: 1. Vsaka država članica bo zagotovila, da bo prepoved mučenja vključena v izobraževanje in usposabljanje civilnega in vojaškega osebja, zdravstvenega osebja, osebja, zaposlenega v državni upravi, in drugega osebja, ki bi lahko sodelovalo pri nadzorovanju, zasliševanju ali obravnavanju oseb, ki jim je odvzeta prostost zaradi pridržanja, pripora ali izvrševanja zaporne kazni.
2. Vsaka država članica mora vključiti prepoved mučenja v vsaka pravila in navodila, ki urejajo obveznosti in dolžnosti za to osebje.

Zgoraj omenjeno konvencijo so Združene države Amerike ratificirale v letu 1994.

Rimski statut v 7. členu, 2 a) točka definira "»mučenje« pomeni naklepno povzročitev hude bolečine, telesnega ali duševnega trpljenja osebi, ki jo je obtoženec pridržal ali je pod njegovim nadzorom; mučenje pa ne vključuje bolečine ali trpljenja, ki je izključno posledica izvrševanja zakonitih sankcij ali je z njimi povezano." (Rimski statut mednarodnega kazenskega sodišča 2003, 310)

V naslednjem delu diplomskega dela se bom natančneje posvetila dogajanju v zaporu Abu Graib, kjer bomo videli, da so bili zaporniki dejansko mučeni, tukaj bi le še omenila redefinicijo mučenja, ki jo je v avgustu 2002 Jay S. Bybee (vodja kabineta pravnega zastopanja Ministrstva za pravosodje, ki ga je George Bush kasneje imenoval za zveznega sodnika) poslal Albertu R. Gonzalesu, svetovalcu Bele hiše: "Sklepamo, da mora dejanje, ki se ga označi za mučenje ... povzročiti bolečino, ki jo je težko prenesti. Telesna bolečina označena kot mučenje mora biti v intenzivnosti enaka bolečini, ki spremlja hude telesne poškodbe kot so odpovedi organov, poslabšanje telesnih funkcij ali celo smrt." (Hersch 2004a, 5)

3.3 VOJNI UJETNIK

Skozi zgodovino se je položaj vojnih ujetnikov temeljito spremenil. Od začetnega mišljenja, da se vojne ujetnike enostavno pobije, skozi fazo suženjstva in prekupčevanja z vojnimi ujetniki do mnenja, da je ujetništvo le sredstvo, ki vojakom preprečuje nadaljevanje bojevanja na sovražnikovi strani.

Sprva so bili le bojevniki, se pravi legitimni vojskovalci, vojni ujetniki. Ko se je razvijala vojska oziroma s širitvijo členitve vojaške organizacije, se je razvijal tudi pojem bojevnika in status vojnega ujetnika niso dobili le bojevniki, temveč tudi drugo, spremljevalno osebje.

Ženevska konvencija o ravnanju z vojnimi ujetniki, le - te definira v 4. členu (Človekove pravice, Zbirka mednarodnih dokumentov, II. del, Univerzalni dokumenti 1996, 655–656):

A. Konvencija opredeljuje vojne ujetnike kot osebe, ki pripadajo eni od naslednjih kategorij in so pod sovražno oblastjo:

1. pripadniki oboroženih sil strani v spopadu in pripadniki milice in prostovoljnih enot, ki so del oboroženih sil,

2. pripadniki drugih milic in drugih prostovoljnih enot, vključno tudi pripadniki organiziranih odporniških gibanj, ki pripadajo strani v spopadu in ki delujejo izven lastnega ozemlja ali njegovih meja, čeprav je ozemlje zasedeno, pod pogojem, da te milice in prostovoljne enote, vključno tudi organizirana odporniška gibanja, izpolnjujejo naslednje pogoje:

- a) da jih vodi oseba, ki je za svoje podrejene odgovorna
- b) da imajo določen razpoznavni znak, ki je od daleč opazen
- c) da odkrito nosijo orožje
- d) da pri vodenju svojih operacij upoštevajo vojaške zakone in običaje.

3. pripadniki rednih oboroženih sil, ki priznavajo pripadnost vladi ali oblasti, ki je ne priznava sila, ki je zajela vojne ujetnike

4. osebe, ki spremljajo oborožene sile, čeprav niso neposredno v njihovi sestavi. To so civilni člani posadk vojaških letal, vojni dopisniki, oskrbovalci zalog, člani delovnih enot ali služb, ki skrbijo za udobje vojske pod pogojem, da jim to odobrijo oborožene sile, v katerih spremstvu so in ki jim morajo zato izdati osebno izkaznico, podobno priloženemu obrazcu.

5. člani posadk, tudi poveljniki, piloti in učenci trgovske mornarice ter posadke civilnega letalstva strani v spopadu, ki na podlagi drugih določb mednarodnega prava ne uživajo ugodnejših postopkov.

6. prebivalstvo nezasedenega ozemlja, ki se zaradi približevanja sovražnika z orožjem prostovoljno upre sovražnikovemu vdoru, ki se zaradi pomanjkanja časa ni organiziralo kot redna oborožena sila, če odkrito nosi orožje in spoštuje vojne zakone in običaje

B. Ravnanja, ki ga Konvencija jamči vojnim ujetnikom, so deležne tudi:

1. osebe, ki pripadajo ali so pripadale oboroženim silam zasedene dežele in jih je okupacijska sila internirala šele, ko so se sovražnosti razširile tudi na zasedenem ozemlju, posebej če so se neuspešno poskušale pridružiti lastnim oboroženim silam ali se niso odzvale pozivu k internaciji

"Če obstaja dvom, da osebe, ki so storile kakršnokoli vojno dejanje in prišle v roke sovražnika, pripadajo kateri od omenjenih kategorij, uživajo status vojnega ujetnika, dokler pristojno sodišče dokončno ne določi njihovega statusa." (Jogan 1997, 106)

Ženevska konvencija o ravnanju z vojnimi ujetniki v svojem 17. členu določa tudi, kako jih je potrebno evidentirati (Človekove pravice, Zbirka mednarodnih dokumentov, II. del,

Univerzalni dokumenti 1996, 660): "Vsaka stran v spopadu je dolžna osebe, ki so pod njeno oblastjo in ki lahko postanejo vojni ujetniki, oskrbeti z osebno izkaznico, ki vsebuje ime, priimek in čin, številko armade, polka, osebno in serijsko številko ali podatke enake vrednosti ter njegov datum rojstva."

V zvezi z odgovornostjo ravnanja z vojnimi ujetniki, Ženevska konvencija o ravnanju z vojnimi ujetniki v svojem 12. členu govori naslednje (prav tam, 659): "Vojni ujetniki so v rokah sovražne sile, ne pa posameznikov ali vojaških enot, ki so jih zajele. Ne glede na to, da lahko odgovornost nosijo tudi posamezniki, je za ravnanje z ujetniki odgovorna sila, ki jih je zajela."

3.4 ČLOVEKOVE PRAVICE

Človekove pravice so dandanes del vsake družbe, saj se dotikajo praktično vseh področij našega življenja. Določene pravice so nam dane že z rojstvom, druge pridobivamo tekom našega življenja. Spoštovanje človekovih pravic je pomemben del demokratične družbe in so predmet razprav različnih ved – politologija, pravo, filozofija, sociologija ...

Človek naj bi pravice dobil avtomatično že s svojim nastankom. Nastanek nekateri razumejo kot rojstvo, drugi že kot spočetje. Naloga države je, da človeku pravice prizna in ustrezno zavaruje. S tega stališča so človekove pravice univerzalen pojav, ki ni odvisen od določene situacije v družbi, kulturi, niso odvisne od časa in prostora, saj so prisotne povsod in vedno.

Drugi vidik človekovih pravic pravi, da so le-te zgodovinsko pogojene in izrazito dinamične, da se razvijajo skupaj z razvojem družbe. Tako naj bi bile odvisne od kulture, politike, družbenega okolja. S tem se zanika univerzalnost človekovih pravic.

Seveda ima vsakdo pravico do svojega mnenja, vendar pa spoštovanje določenih temeljnih pravic omogoča življenje v skupnosti, ki brez tega ne bi obstajala. "Ob upoštevanju subjektivnosti in relativnosti človeškega spozna(va)nja, moramo zato tudi k vprašanju narave človekovih pravic pristopiti z veliko mero tolerance in empatije, kajti le tako lahko na družbeni ravni dosežemo tisto zadostno mero kolektivne 'uglasitve' oziroma sporazuma o

človekovih pravicah, ki nam omogoča (demokratično) družbeno sožitje." (Dokumenti človekovih pravic z uvodnimi pojasnili 2002, 18)

Lastnosti človekovih pravic (prav tam, 20–21):

1. Temeljnost: človekove pravice so temelj vsem ostalim pravicam.
2. Splošnost oziroma univerzalnost: človekove pravice pripadajo vsem ljudem in o njih obstoji, vsaj v zelo elementarnem obsegu in pod pogojem svobodne odločitve posameznikov, obči konsenz.
3. Vezanost na človeka: človekove pravice pripadajo človeku že po (njegovi) naravi in to prvenstveno kot posamezniku (šele na izvedeni družbeni ravni imajo lahko tudi kolektivni in drugačen pomen).
4. Neodtuljivost: ker so človekove pravice eksistenčno povezane s človekom, jih od njega nikakor ni mogoče odtujiti.
5. Absolutnost: to na eni strani pomeni, da imajo človekove pravice kot celota vseobsežno existenco (ta traja toliko časa, dokler obstoji človek), na drugi strani pa to pomeni njihovo veljavo erga omnes – seveda pa človekove pravice v svoji posamični existenci niso absolutne, saj je pravica vsakega posameznika omejena s pravicami drugih posameznikov.
6. Deklarativna narava artikulacije: ker so človekove pravice dane človeku že 'po naravi', jih je mogoče pravno in drugače le deklarirati in ne konstituirati.
7. Moralnost: izvor človekovih pravic in dolžnosti je v sferi človekove moralnosti (ali npravnosti).
8. Politična narava: vsaka človekova pravica ima politično težo, saj v korist posameznikovih temeljnih dobrin omejuje politično oblast oziroma se uresničuje v okviru politično konstituirane družbe.
9. Pravnost: za učinkovito zagotavljanje človekovih pravic v družbi, morajo biti te pravice pravno določene in zavarovane.

Vse te lastnosti so večinoma produkt zahodne demokratične družbe. Različne tradicionalne ter religiozne skupnosti tem lastnostim pripisujejo prevelik poudarek na posamezniku in njegovi materialni existenci in premalo usmeritve na duhovno sfero življenja. Zaradi različnih kultur, ki obstajajo na svetu je zato praktično nemogoče doseči nek obči konsenz glede človekovih pravic. Različne kulture imajo namreč različne navade in kar je v eni kulturi oziroma družbi popolnoma sprejemljivo, je lahko v drugi tabu. Primer obrezovanja deklic in dečkov je tako

za zahodno družbo nesprejemljiv in poseg v človekove pravice, v določenih kulturah je to obred, ki je prisoten že od vsega začetka. Tako se tu pojavi dilema, ali zahodna družba s svojim nesprejemanjem tega obreda in s svojim poskušanjem prepovedi le-tega ne posega v pravico do gojenja lastne kulture, lastnih obredov v kulturah, kjer se to dogaja. Ali imamo pravico posegati v takšne kulturne razlike, tudi če se nam zdijo brutalne?

Ne glede na vse pozitivne posledice razvoja človekovih pravic, pa ima lahko le-ta tudi negativne posledice, saj se lahko človekove pravice izrabljajo za negativna dejanja. Svoboda do javnega izražanja lahko pripelje so sovražnega govora, svoboda verskega izražanja lahko vodi v verski fanatizem ... In nekdo, ki ga bo prizadel sovražni govor sprejema svobodo izražanja drugače kot tisti, ki ta sovražni govor izvaja. Vidimo torej, da so človekove pravice zelo relativen pojem. "Pretirani individualizem in materializem vodita v izgubo moralnega občutka za človečnost in z njim povezanega občutka sočutja in solidarnosti, nadalje v nepremišljeno in škodljivo ravnanje z naravo ter nenazadnje v pretirano prilagajanje družbenih (predvsem pravnih) norm osebnim materialnim interesom ali pa v vedno večje število pravnih kršitev, ki so s takšnim interesom neposredno ali posredno motivirane." (prav tam, 27)

3.4.1 Pravice vojnih ujetnikov in prepoved mučenja

V 5. členu Splošne deklaracije človekovih pravic je zapisana naslednja pravica:

"Nihče ne sme biti podvržen mučenju ali okrutnemu, nečloveškemu ali ponižujočemu ravnanju ali kaznovanju." (Dokumenti človekovih pravic z uvodnimi pojasnili 2004, 152)

Tudi Ameriška konvencija o človekovih pravicah v 2. točki 5. člena govori o mučenju:

"Nikogar se ne sme mučiti ali ga okrutno, nečloveško ali ponižujoče kaznovati ali z njim tako ravnati. Z vsakomer, ki mu je odvzeta prostost, je treba ravnati s spoštovanjem do prirojenega človeškega dostojanstva." (prav tam, 694)

O pravicah vojnih ujetnikov govori tudi Ženevska konvencija o ravnanju z vojnimi ujetniki, ki je začela veljati 21. oktobra 1950. Naj omenim nekatere pravice: (Človekove pravice, Zbirka mednarodnih dokumentov, II. del, Univerzalni dokumenti 1996, 654–719):

- 13. člen: Z vojnimi ujetniki je treba ob vsakem trenutku ravnati humano. Nezakonita dejanja, zanemarjanje določb in s tem povzročanje smrti ali resnega ogrožanja

življenja, s strani sile, ki je ujetnike zajela, so prepovedana in pomenijo resno kršitev določb Konvencije. Še posebej je prepovedano vojne ujetnike fizično pohabiti ali jih uporabljati za kakršnekoli biomedicinske poskuse, ki niso upravičeni iz zdravstvenih, zobozdravstvenih potreb in niso v korist ujetniku.

Prav tako je treba vojne ujetnike ob vsakem trenutku zaščititi, še posebej pred nasilnimi dejanji, zastraševanjem, žalitvami in radovednostjo javnosti.

Povračilni ukrepi proti vojnim ujetnikom so prepovedani.

- 14. člen: Vojni ujetniki imajo v vseh okoliščinah pravico do osebne nedotakljivosti in osebnega dostojanstva. ...
- 17. člen: Vojnih ujetnikov se ne sme telesno ali duševno mučiti niti izvajati nad njimi drugih oblik nasilja, z namenom pridobiti od njih kakršnekoli informacije. Vojnim ujetnikom, ki niso pripravljani odgovarjati, se ne sme groziti, jih žaliti ali jih na drug neprimeren način izpostavljati neprijetnemu ravnanju. ...
- 39. člen: Vsakega vojnega ujetnika je treba razporediti pod neposredno poveljstvo odgovornega častnika, ki pripada oboroženi sili, ki je zajela vojne ujetnike. Ta častnik mora imeti pri sebi kopijo te Konvencije ter poskrbeti, da je z njeno vsebino seznanjeno vodstvo taborišča in straže. Za izpolnjevanje določil te Konvencije odgovarja svoji vladi. ...
- 121. člen: Vsako smrt ali poškodbo vojnega ujetnika, za katero se sumi, da jo je povzročil stražar, drug vojni ujetnik ali katerakoli druga oseba, pa tudi vsak drug smrtni primer, katerega vzrok je neznan, mora takoj uradno preiskati sila, ki je zajela vojne ujetnike.

O takih primerih je treba takoj obvestiti silo zaščitnico. Zbrati je treba izjave prič, zlasti vojnih ujetnikov. Poročila s temi izjavami se mora dostaviti sili zaščitnici.

Če preiskava dokaže krivdo ene ali več oseb, mora sila, ki je zajela vojne ujetnike, ukreniti vse za sodni pregon ene ali več odgovornih oseb.

- 130. člen: Hude kršitve, omenjene v prejšnjem členu, so katerokoli od naslednjih dejanj, storjenih proti osebam ali premoženju, ki jih ščiti Konvencija: umor, mučenje ali nečloveško ravnanje, vključno z biomedicinskimi poskusi, namerno povzročanje hudega trpljenja, hudih telesnih poškodb ali zdravstvenih okvar, siljenje vojnega ujetnika, da služi v oboroženih silah sovražne sile, ali namerni odvzem pravic do rednega in nepristranskega sojenja po določbah konvencije.

Kot lahko vidimo, je ena izmed pravic tudi pravica do spoštljivega ravnanja do vsakega človeka, tudi do zapornika. Splošna deklaracija človekovih pravic v svojem 2. členu govori, da je vsakdo upravičen do uživanja vseh pravic in svoboščin ne glede na raso, vero, barvo kože ... Tudi ni dovoljeno nikakršno razlikovanje glede na politično pripadnost, narodno ali socialno pripadnost ali kakršnokoli drugo okoliščino.

3.5 LINIJA POVELJEVANJA

Vojska je formalna organizacija, ki je centralizirana in avtorska, kar pomeni, da večino odločitev sprejme ozka skupina ljudi na vrhu organizacije. SSKJ organizacijo definira kot "skupnost ljudi z določenim skupnim ciljem, programom". (Slovar slovenskega knjižnega jezika)

Lipovec jo definira kot "sestav razmerij med ljudmi, ki zagotavlja obstoj in identiteto združbe ter smotrno uresničevanje cilja, zaradi katerega deluje. Organizacija je torej obenem:

- a) sestav razmerij med ljudmi in
- b) zagotavljanje obstoja in identitete ter smotrnega uresničevanja cilja, zaradi katerega deluje s tem nastala združba." (Lipovec 1987, 60)

Najvišji nosilec vodstvene funkcije v neki organizaciji je zadolžen za izvršitev celotne naloge organizacije. Te naloge pa v večji organizaciji praviloma ne more izvesti sam, zato del svoje dolžnosti in njej ustrezne oblasti (avtoritete), ki je pogoj za opravljanje delovnih nalog, prenese navzdol na sodelavce. Prične se proces delegiranja ali pooblaščenja, med obema nosilcema pa nastane razmerje nadrejenosti in podrejenosti, ki ga imenujemo hierarhično razmerje. To pa se lahko nadaljuje naprej (navzdol). Ko se to enkrat ustavi, imamo večje število razmerij, ki so povezana v strukturo vodstvene funkcije. To imenujemo tudi hierarhična lestvica in vsako stopnjo na njej hierarhična stopnja. Gradi se od zgoraj navzdol. Vsaka stopnja ima svoje kompetence in pristojnosti, ki predstavljajo pooblastilo za ustrezno ukrepanje. Prilagojene so obsegu naloge. V procesu delegiranja pooblastil, se na podrejene prenaša tudi odgovornost za izvedbo prenesene dolžnosti. Vendar se ta odgovornost prenaša tako, da ostane nadrejena stopnja še vedno odgovorna za izvršitev celotne delovne dolžnosti. Odgovornost se na vsaki naslednji instanci podvoji. Ta odgovornost je strogo centralizirana. Nastala je piramida, ki predstavlja tipično obliko strukture vodstvene funkcije. Od vrha navzdol teče linija ukazovanja, v nasprotni smeri pa linija poročanja in odgovornosti. Pri tem

ne sme priti do nobenega preskakovanja hierarhičnih stopenj. S tem se zagotovi informiranost vseh članov v hierarhični liniji, ohranjena pa je tudi avtoriteta nadrejenih. (Lipovec 1987, 150–153)

3.5.1 Ravnanje po ukazu nadrejenega

Ravnanje po ukazu nadrejenega je ključno za uspešno delovanje vojske. Vojska ne bi mogla delovati, če bi podrejeni o vsakem ukazu premišljevali ali ga izvršiti ali ne, hkrati pa tudi podrejeni niso absolutno zavezani k izvrševanju prav vseh ukazov. Slepno izvrševanje ukazov bi pomenilo, da se neposredni izvršitelji le-teh izognejo vsakršni odgovornosti. Tako bi lahko podrejeni izvršili ukaz, storili vojno hudodelstvo in za to ne bi odgovarjali, saj so za dejanja svojih podrejenih odgovorni njihovi nadrejeni. S tem smo postavljeni pred dilemo, kako uravnotežiti disciplinirano izvrševanje ukazov in hkrati neizvrševanje protipravnih ukazov. Med popolno neodgovornostjo in popolno odgovornostjo podrejenih za svoja dejanja se je izoblikovala kompromisna rešitev: "načelo »očitne protipravnosti« (manifest illegality principle). Ta rešitev sklicevanja na ukaz nadrejenega prizna kot možen razlog za izključitev kaznivosti podrejenega, vendar le v primeru, če ukaz ni bil očitno protipraven." (Sancin 2009, 426)

Rimski statut je ravnanje na ukaz uredil v svojem 33. členu:

"Ukazi nadrejenih in zakonski predpis"

1. Dejstvo, da je oseba storila kaznivo dejanje v pristojnosti Sodišča po ukazu vlade ali nadrejene vojaške ali civilne osebe, ne izključuje njene kazenske odgovornosti, razen če:

- a) je bila oseba zakonsko obvezana, da spoštuje ukaze vlade ali nadrejenega;
- b) oseba ni vedela, da je bil ukaz protipraven, in
- c) ukaz ni bil očitno protipraven

2. V tem členu so ukazi za storitev genocida ali hudodelstev zoper človečnost očitno protipravni."

Iz tega člena je razvidno, da so vojna hudodelstva edino dejanje, pri katerem se podrejeni lahko sklicuje na izključitev kazenske odgovornosti zaradi ravnanja na ukaz. Tako ukaz za storitev genocida kot ukaz za storitev hudodelstva proti človečnosti sta očitno protipravna, zato ni mogoče zahtevati izključitev kazenske odgovornosti za podrejene. "Če so izpolnjeni vsi pogoji za izključitev kazenske odgovornosti zaradi ravnanja na ukaz, se podrejenemu izda

oprostitilno sodbo, nadrejenim ki je izdal protipravni ukaz, pa za izvršena dejanja seveda odgovarja." (Sancin 2009, 430)

Razloge, ki jih Rimski statut priznava za izključitev kazenske odgovornosti, si bomo pogledali podrobneje. Zapisani so v 31. členu Statuta:

1. Poleg drugih razlogov za izključitev kazenske odgovornosti, predvidenih v tem statutu, oseba ni kazensko odgovorna če:

a) je zaradi duševne bolezni ali motnje v času izvršitve nesposobna razumeti protipravnost ali hudodelsko naravo svojega ravnanja ali ni sposobna obvladovati svojega ravnanja v skladu z zahtevami prava;

Iz tega člena sta razvidna dva možna razloga za izključitev odgovornosti: biološki razlog (duševna bolezen ali motnja) in psihološki razlog (oseba ne razume narave svojega ravnanja ali ni sposobna nadzorovati svojega ravnanja).

b) je v času izvršitve v stanju omamljenosti, ki onemogoča njeno sposobnost razumeti protipravnost ali hudodelsko naravo svojega ravnanja ali sposobnost obvladovati svoje ravnanje v skladu z zahtevami prava, razen če se je sama prostovoljno spravila v stanje omamljenosti v takih okoliščinah, da je vedela za tveganje, da zaradi omamljenosti obstaja možnost za ravnanje, ki je kaznivo dejanje iz pristojnosti Sodišča;

Rimski statut ne omenja vzroka omamljenosti. Lahko je to alkohol, lahko so droge ali druga sredstva za omamljanje. Ko se oseba sama odloči in se omami, in v takšnem stanju stori kaznivo dejanje v pristojnosti Sodišča, te svoje omamljenosti ne more izkoristiti za obrambo.

c) ravna primerno za obrambo sebe ali koga drugega ali premoženja, kadar gre za vojna hudodelstva, ki je nujno za njeno preživetje ali preživetje koga drugega, ali premoženja, ki je nujno za izvedbo vojaške naloge, pred neposredno pretečo ali protipravno uporabo sile na način, ki je sorazmeren s stopnjo nevarnosti zanjo ali za drugo osebo ali za varovano premoženje. Dejstvo, da je oseba sodelovala v obrambni operaciji, ki so jo vodile oborožene sile, samo po sebi ni razlog za izključitev kazenske odgovornosti po tem pododstavku;

Silobran kot možnost izključitve kazenske odgovornosti Rimski statut dopušča v dveh primerih: pri obrambi življenja ali telesne integritete in pri obrambi premoženja. Silobran je možen le v primeru, ko se napad druge strani že začne in ne kot nek preventiven ukrep. Silobran tudi ne sme preseči intenzitete napada sovražne sile.

d) je prisiljena v ravnanje, ki bi lahko bilo kaznivo dejanje iz pristojnosti Sodišča zaradi prisile, ki je posledica neposredne grožnje s smrtjo ali neposredne grožnje s hudo telesno poškodbo te osebe ali koga drugega, odvracanje take nevarnosti pa je bilo nujno in razumno, če v njenem naklepu ni bila povzročitev hujše škode od tiste, ki se ji je skušala izogniti. Taka grožnja je lahko bodisi:

i) grožnja druge osebe ali

ii) posledica drugih okoliščin, na katere ta oseba ne more vplivati.

Izključitev kazenske odgovornosti je možna le v primeru, ko storilec tega dejanja s tem odvrne nevarnost od sebe ali koga drugega. Odvracanje te nevarnosti mora biti nujno in povzročeno dejanje ne sme biti hujše od tistega, s katerim se osebi grozi.

V vojnem stanju se lahko zgodi, da nadrejeni podrejenemu grozi s smrtjo ali hudo telesno poškodbo, če ne bo storil določenega dejanja – npr. pobil določenega števila civilnega prebivalstva. Pojavita se dve dilemi. Ali lahko od podrejenega zahtevamo, da se upre svojemu nadrejenemu in s tem izgubi svoje življenje, ne reši pa niti civilistov? Ali lahko grožnja podrejenemu le-tega odveže vsakršne odgovornosti? Če da, ali bi se zgodilo, da bi se potem v takšnih primerih vsi podrejeni sklicevali na grožnje sebi s strani nadrejenih?

Rimski statut pa v svojem 32. členu kot razlog za izključitev kazenske odgovornosti navaja tudi "Dejansko ali pravno zmoto:

1. Dejanska zmota je razlog za izključitev kazenske odgovornosti le, če zanika psihični element kaznivega dejanja.

2. Pravna zmota o tem, ali je določena vrsta ravnanja kaznivo dejanje v pristojnosti Sodišča, ni razlog za izključitev kazenske odgovornosti. Pravna zmota pa je lahko razlog za izključitev kazenske odgovornosti, če zanika psihični element, ki ga tako dejanje zahteva, ali kot je določeno v 33. členu."

Psihični element je določen v 30. členu Rimskega statuta: "Če ni drugače določeno, je oseba kazensko odgovorna in se kaznuje za kaznivo dejanje iz pristojnosti Sodišča, samo če so objektivni znaki dejanja uresničeni naklepno in z vednostjo."

Dejansko zmoto si lahko razlagamo s primerom, ko vojak ustrelji civilista v prepričanju, da je pripadnik sovražne strani. Zanikanje psihičnega elementa pomeni, da dejanje ni bilo storjeno naklepno in z zmotnim vedenjem, da dejanje pravno ni kaznivo.

Omeniti je potrebno še 27. člen Rimskega statuta "Nebistvenost uradnega položaja:

1. Ta statut se uporablja enako za vse osebe brez vsakršnih razlik, ki temeljijo na uradnem položaju. Še zlasti uradni položaj šefa države ali vlade, člana vlade ali parlamenta, izvoljenega predstavnika ali vladnega uradnika v nobenem primeru osebe ne oprosti kazenske odgovornosti po tem statutu, niti sam po sebi ni razlog za omilitev kazni."

3.5.2 Nacionalnovarnostni sistem Združenih držav Amerike

Pri oblikovanju nacionalnovarnostne politike so v ZDA pomembni predvsem naslednji akterji:

a) Predsednik ZDA (Grizold in Ferfila 2000, 23–25)

Po ustavi je predsednik ZDA vrhovni poveljnik oboroženih sil. Z razvojem države, je imel predsednik v svojih rokah vedno večjo moč in dandanes lahko rečemo, da ima glede nacionalne obrambe in zunanje politike zadnjo besedo prav on. Ne kongres, ne katerikoli drugi organ oblasti ne more brez predsednikove odobritve uveljaviti sprememb na področju obrambne politike. Kljub vsemu, pa ima predsednik okrog sebe polno svetovalcev in ostalih podrejenih v državni upravi, ki mu s svojim znanjem svetujejo pri odločanju. Tako lahko rečemo, da je kakovost odločitve odvisna tudi od nasvetov svetovalcev, ki pa v različni meri podpirajo predsednika in mu svetujejo po svojih načelih in prepričanjih.

b) Svet za nacionalno varnost (prav tam, 25–28)

Glavne naloge Sveta za nacionalno varnost (v nadaljevanju SNV) so operativno oblikovanje konsistentne nacionalnovarnostne politike, koordiniranje in nadzor državnih organov pri njenem izvajanju ter svetovnje predsedniku glede obrambne politike in drugih vprašanj notranje in zunanje politike, ki so povezana z vprašanji nacionalne varnosti v primeru kriz. SNV ni navaden svet, ampak institucija s tremi med seboj povezanimi elementi:

- 1. odbor, sestavljen iz več ravni, tj. skupin iz različnih oddelkov in agencij zvezne vlade,*
- 2. izvršni menedžer (svetovalec za nacionalno varnost),*
- 3. strokovni štab. (prav tam 25–26)*

Odbor sestavljajo visoki civilni in vojaški uradniki z različnih oddelkov, ki svetujejo predsedniku države pri odločanju o zadevah nacionalne varnosti, analizirajo raznorazne podatke na podlagi katerih izdelujejo študije, povezane z nacionalno varnostjo.

Svetovalec za nacionalno varnost je predsednikov glavni svetovalec za nacionalnovarnostna vprašanja in ima s tem neposreden dostop do predsednika. Je tudi izvršni direktor SNV. Predsedniku podaja vse relevantne informacije in mu svetuje pri odločanju.

Strokovni štab je sestavljen iz strokovnih služb in pripravlja vse potrebno za delovanje celotnega SNV. Osebjest strokovnega štaba je sestavljeno iz vojaških uslužbencev, civilnih uslužbencev zvezne vlade in iz akademskih krogov ameriške družbe.

c) Ministrstvo za obrambo ZDA (prav tam, 28–32)

Je osrednja institucija izvršilne veje oblasti, sestavljena iz:

1. Urada ministra za obrambo
2. Skupnega štaba poveljnikov
3. Oboroženih sil in
4. Različnih služb oziroma uradov in agencij

Uradni vodja velike obrambne uprave je minister za obrambo, ki je civilna oseba. Na predlog predsednika ga potrjuje kongres. Najpomembnejše naloge ministra za obrambo so:

- 1. svetovanje predsedniku države glede obrambne politike države (skupaj z ministrom za zunanje zadeve in predsednikom Štaba skupnih poveljnikov je minister za obrambo najpomembnejši svetovalec predsednika države za nacionalnovarnostno politiko)*
- 2. je namestnik predsednika države pri poveljevanju oboroženim silam. Minister za obrambo tako odobri ali zavrne zahteve Štaba skupnih poveljnikov za premike vojaških enot, celo za eno letalo ali ladjo, potrdi načrte za uporabo strateških sil ZDA ob jedrski vojni itd.,*
- 3. upravljanje, vodenje ministrstva za obrambo: minister za obrambo določa programe, ki jih odobri predsednik države in potem potrdi kongres, npr. pogodbe z izdelovalci vojaških sistemov, lokacije in število vojaških baz v državi in tujini, pravila nabora, usposabljanje pripadnikov oboroženih sil itd. (prav tam: 30)*

Minister za obrambo skupaj s predsednikom ZDA predstavlja nacionalno vrhovno poveljstvo. Štab skupnih poveljnikov je sestavljen iz načelnikov vseh rodov ameriške vojske (kopenska vojska, mornarica, letalstvo in mornariška pehota). Predsednika štaba imenuje predsednik ZDA. Štab je odgovoren za strateške načrte za priprave, usposabljanje ter tudi za delovanje ameriške vojske.

d) Ministrstvo za zunanje zadeve (prav tam, 32–33)

Minister za zunanje zadeve je stalni član SNV. Ministrstvo pa je del zvezne vlade, ki sodeluje pri sprejemanju varnostne politike ZDA. Zunanji minister je prvi predsednikov svetovalec, kar se tiče državne politike, s tem tudi obrambne politike. V okviru ministrstva za zunanje zadeve delujejo še tri organizacije, nad katerimi ministrstvo nima neposrednega nadzora:

1. Agencija za uravnavanje oboroževanja in razoroževanje – sodeluje v pogajanjih ZDA z drugimi državami glede omenjene tematike
2. Agencija ZDA za informiranja – se ukvarja z informacijski dejavnostmi namenjenimi javnosti izven ZDA
3. Agencija za mednarodni razvoj – se ukvarja s programi ameriške gospodarske pomoči drugim državam

Čeprav je vloga ministrstva za zunanje zadeve tradicionalno zelo pomembna pri oblikovanju ameriške državne politike, je pravzaprav odvisna od predsednika države. Pri zunanji politiki ZDA ima pomembno vlogo tudi ministrstvo za obrambo. Takšna vloga obrambnega ministrstva izhaja iz dveh dejstev, in sicer: a) prevladujočega realističnega koncepta razumevanja in obravnavanja mednarodnih odnosov, po katerem je nacionalna varnost cilj, moč države (predvsem kot vojaške tehnološko-tehničnih zmogljivosti) pa sredstvo za dosega tega vitalnega cilja; ter b) precej večjega proračuna, tehničnih in drugih zmogljivosti tega ministrstva v primerjavi z zunanjim. (prav tam, 33)

e) Obveščevalna skupnost (prav tam, 33–37)

ZDA imajo dobro razvito mrežo obveščevalnih služb, ki zbirajo relevantne podatke, pomembne za državno politiko. Obveščevalne službe so med seboj razdeljene v nekakšno hierarhično lestvico, na čelu katere je CIA (Osrednja obveščevalna agencija). Direktor vseh obveščevalnih služb je običajno tudi direktor CIA. Nad obveščevalnimi službami je izvajan tudi nadzor in sicer s strani SNV, Svetovalne uprave predsednika države za zunanjo obveščevalno dejavnost in razni odbori v kongresu. Tudi ministrstvo za obrambo ima svoje obveščevalne službe.

Naloge najpomembnejše obveščevalne službe (CIA) so naslednje:

1. svetuje SNV glede obveščevalnih razsežnosti nacionalnovarnostne problematike.
2. daje predloge SNV glede usklajevanja različnih obveščevalnih dejavnosti zvezne vlade,
3. zbira, analizira in posreduje obveščevalne podatke in informacije organom zvezne vlade,
4. opravlja druge naloge po naročilu SNV. (prav tam, 36)

Obveščevalni sistem ZDA oskrbuje zvezno vlado s podatki z različnih področij (politika, gospodarstvo, vojaške informacije). Na podlagi teh podatkov pa se oblikuje tako zunanja kot obrambna politika ZDA.

f) Kongres (prav tam, 37–38)

"V skladu z ustavo ima kongres pomembne zakonske možnosti za sodelovanje pri oblikovanju ameriške obrambne in zunanje politike, posebej pri vprašanjih:

1. objave vojne in sprejemanje zakonov,
2. podpisovanje pogodb z drugimi državami in
3. odobritvi finančnih sredstev za izvajanje programov obrambne in zunanje politike." (prav tam, 37)

Kongres je imel v preteklosti večji vpliv na zunanjo in obrambno politiko ZDA, potem pa se je moč odločanja glede varnostnih vprašanj preložila na predsednika ZDA. Zaradi zapletenih sistemov odločanja v kongresu, je namreč predsednik veliko bolj odziven kot sam kongres. Posredno pa seveda na politiko nacionalne varnosti kongres vpliva s svojimi odbori, ki so odgovorni za posamezna vprašanja.

Kljub zgoraj navedenim dejstvom, pa predsednik ZDA nima povsem prostih rok pri odločanju glede nacionalnovarnostnih vprašanj. Poleg kongresa (zakonodajne oblasti), predsednika, podpredsednika in kabineta (izvršilne oblasti), ima svoj glas pri odločanju tudi sodna veja oblasti (vrhovno sodišče in zvezna sodišča). Te tri veje oblasti se med seboj dopolnjujejo, hrati pa tudi omejujejo. V praksi to pomeni, "da predsednik ZDA ne more predlagati zakona brez soglasja kongresa. Če kongres sprejme zakon, ki predsedniku ni všeč oziroma s katerim se ne strinja, lahko nanj da veto. Če oba, predsednik in kongres, sprejmeta zakon ki ni v skladu z ustavo, ga vrhovno sodišče lahko zavrne in zakon ne more stopiti v veljavo." (prav tam, 24). Na ta način si nobena veja oblasti ne more prisvojiti največ moči.

4 PRIMER ZAPORA ABU GRAIB

Dokazovanje mučenja in podobnih ravnanj je zaradi nekaterih značilnosti teh ravnanj oteženo. Težave so predvsem naslednje:

- a) žrtev ali priča ravnanja, ki bi želela sporočiti, kaj se je zgodilo, se utegne obotavljati, saj se boji, da bi njo ali njeno družino utegnilo doleteti maščevanje;*
- b) mučenje in podobna ravnanja navadno izvršijo policijske ali vojaške enote brez navzočnosti prič ali vednosti nadrejenih organov;*
- c) v primeru obdolžitev se uslužbenci obdolženih organov navadno čutijo dolžne zanikati obtožbe in ovirati preiskavo kršitev;*
- d) telesne posledice mučenja in drugih podobnih ravnanj postanejo čez čas nerazpoznavne in zato nedokazljive. Razvite so določne tehnike, ki žrtvi prizadenejo zelo hude bolečine, ne da bi na telesu pustile vidne posledice. (Bavcon 1997, 114)*

Že na začetku sem omenila, da je Abu Graib iraški zapor, ki ga je uporabljal tudi Sadam Hussein. Le-ta je vanj zapiral domnevne sovražnike domovine, skušal od njih pridobiti informacije, tudi z mučenjem, poleg tega so se izvajale tudi tedenske usmrtitve. Ko so ameriške sile zasedle Irak, so si prostore zapora Abu Graib določile za prostore svojega zapora, v katerega bodo zapirale domnevne teroriste, pridobivale od njih informacije in si tako pomagale pri svoji nalogi, ki je bila najprej odkriti orožje za množično uničevanje, potem pa je to postala demokratizacija Iraka.

Vsi dogodki, povezani z dogajanjem v zaporu Abu Graib so zbrani v knjigi spoštovanega ameriškega raziskovalnega novinarja Seymour M. Hersh-a, ki je razkril tudi dogodke, ki so se dogajali v Vietnamu. Zaveda se namreč, teže storjenih dejanja in tudi težavnega dokazovanja in kaznovanja odgovornih. Pri svojem zbiranju podatkov je pridobival informacije od uradnih oseb Busheve administracije, ki so seveda ostale neimenovane zaradi bojazni glede služb. Ker je edino on razkril zgodbo o Abu Graib-u, sem po njegovi knjigi Chain of Command, The road from 9/11 to Abu Ghraib povzela dogodke, ki so se zgodili. Vsi članki, ki so izhajali v mednarodnih časopisih, so se navezovali na njegove članke objavljene v ameriškem časopisu The New Yorker, zato so tudi članki iz tega časopisa moji viri.

4.1 DOGAJANJE V ZAPORU

Večina zapornikov v Abu Graibu so bili civilisti, med katerimi so bile tudi ženske in pa najstniki, ki so jih ameriški vojaki "pobrali" med naključnimi vojaškimi patruljami. Zaporniki so se delili na tri ohlapne kategorije:

- a) navadni zločinci
- b) zaporniki, osumljeni zločinov proti koaliciji (proti ZDA)
- c) majhno število zapornikov, osumljenih vodenja upora proti koaličijskim silam.

Do jeseni 2003 naj bi bilo v zaporu že nekaj tisoč zapornikov. Vendar nihče ni vedel pravega števila. Nihče ni vodil evidence ne o tem, kdo je zaprt, ne o tem kdo od zapornikov je umrl, kdaj so prišli v zapor. Skratka o zapornikih ni bilo nobenih točnih zapisov.

28. aprila 2003 so bile v oddaji 60 Minutes II, ameriške televizijske postaje CBS, objavljene fotografije zapornikov iz Abu Graiba. Fotografije so prikazovale gole zapornike, človeško piramido, zgrajeno iz golih zapornikov, zapornike na pasjem povodcu, vojake in vojakinje, ki so s smehom kazale na genitalije zapornikov. Na eni od fotografij je fotografiran zapornik v klečečem položaju, pred drugim zapornikom, oba sta gola in na fotografiji pozicionirana v položaju, kot bi klečeči zapornik oralno zadovoljeval drugega zapornika ...

Zaporniki so bili na večini fotografij goli in v ponižujočih položajih. Za arabski svet je homoseksualnost v nasprotju z zakonom, za moške je poniževalno biti gol ob drugih moških, spolnost je v tem svetu tabu. Knjiga, ki je bila neke vrste biblija o arabskem umu, in v kateri so mučitelji dobili "navdih" za takšen način mučenja je The Arab Mind Raphael-a Patai-a. V knjigi je 26 strani dolgo poglavje o spolnosti in spolnem vedenju v arabskem svetu. Spolnost v arabskem svetu je nekako zakrita, o njej se ne govori, otrokom se ne razlaga o spolnosti. V javnosti si mož in žena ne izkazujeta pozornosti, običajno žena hodi za možem. Spolnost je stvar zasebnosti še posebej, kot pravi Raphael Patai je "homoseksualnost prepovedana v Koranu" (Patai 1983, 144)

4.2 POT, KI JE VODILA DO MUČENJA IN ČASOVNI POTEK RAZKRITJA

Februar 2002: Predsednik Bush je podpisal tajni dokument, da ženevska načela, ženevske konvencije ne veljajo za njihov boj z Al Kaido v Afganistanu ali kjerkoli drugje po svetu.

Začetek leta 2002: Predsednik Bush je podpisal tajni dokument o SAP-u (Special-access program), s katerim je dal zeleno luč za ustanovitev posebne enote specialnih sil, ki bi po potrebi ubile identificirane visoke vodje Al Kaide. Z istim dokumentom se je lahko ustanovilo tajne zapore, v katere se je lahko zapiralo "možne sovražnike" in v katerih ne veljajo mednarodni zakoni, saj zapori načeloma ne obstajajo. Za dokument so vedeli le nekateri na Ministrstvu za obrambo (Pentagon), v Osrednji obveščevalni agenciji (CIA) in visoki predstavniki Bele hiše, med katerimi sta bila tudi Condoleeza Rice (takratna državna sekretarka) in Donald Rumsfeld (takratni minister za obrambo).

Avgust 2002: redefinicija termina mučenje s strani ameriške administracije. Jay S. Bybee z Ministrstva za pravosodje mučenje namreč definira z naslednjimi besedami: "Sklepamo, da mora dejanje, ki se ga označi za mučenje ... povzročiti bolečino, ki jo je težko prenesti. Telesna bolečina označena kot mučenje mora biti v intenzivnosti enaka bolečini, ki spremlja hude telesne poškodbe kot so odpovedi organov, resno poslabšanje telesnih funkcij ali celo smrt." (Hersch 2004a, 5) Bybee je pisal o tem Albertu A. Gonzalesu, takratnemu svetovalcu Bele hiše, ki je dve leti kasneje ob izbruhu škandala govoril, da se bojujejo s "sovražnikom, ki se skriva, ki ne podpisuje mednarodnih sporazumov, ki ne nosi uniforme, ki ne čuti dolžnosti do nobene države, ki ne spoštuje življenja. S sovražnikom, ki se ne bojuje skladno z mednarodnimi sporazumi o vojskovanju, še posebej ne skladno z Ženevskimi konvencijami." (Hersh 2004a, 5) Gonzales je branil takratnega predsednik Busha, da ni dal pooblastil za kršenje ženevskih konvecij in da je smatral, da poveljniki na terenu skrbijo, da so le-te spoštovane in upoštevane s strani svojih podrejenih.

April 2003: ameriška vojska sanira Abu Graib, mu doda nov zdravniški kompleks in ga spremeni v svoj zapor.

Junij 2003: Janis Karpinski je imenovana za poveljnico 800. brigade vojaške policije in postane odgovorna za iraške zapore. Generalka Janis Karpinski je imela izkušnje iz Zalivske vojne. Vendar še nikoli ni vodila zaporniškega sistema.

Avgust 2003: Donald Rumsfeld SAP prenese na Abu Graib.

Jesen 2003: general Sanchez naroči generalu Ryder-ju, naj opravi raziskavo o dogajanju v irških zaporih. 5. novembra 2003 je bilo izdano poročilo preiskave. General Ryder je bil zaskrbljen zaradi določenih problemov, povezanih s spoštovanjem človekovih pravic. Po njegovem mnenju, bi morali tem problemom takoj posvetiti veliko pozornosti. Omenil je tudi napetosti, ki so obstajale med vojaško policijo, ki je pazila zapornike in vojaško obveščevalno službo, ki jih je zasliševala. Ryder v poročilu omeni, da vojaška policija pod poveljstvom Janis Karpinski ni sodelovala pri mučenju oziroma pri neprimernih zasliševalnih metodah.

Jesen 2003: General Sanchez odobri uporabo vojaški psov pri zasliševanju brez njegove posebne odobritve.

19. november 2003: brigada vojaške obveščevalne službe prevzame taktični nadzor nad zaporom.

December 2003: Janis Karpinski v intervjuju za St. Petersburg Times za razmere v Abu Graib-u izjavi, da so za zapornike boljše kot doma in da se bojijo, da zaporniki ne bodo hoteli zapustiti zapora in oditi domov.

12. december 2003: posnete so prve fotografije zastraševanja zapornikov z vojaškimi psi.

Januar 2004: Janis Karpinski je bila suspendirana in izvedena je bila obsežna preiskava o dogajanju v iraških zaporih.

Januar 2004: Joseph M. Darby, pripadnik vojaške policije, je dal slike preiskovalcem 13. januarja 2004. 16. januarja je bila dana izjava o preiskavi o zlorabah zapornikov. Takratni obrambni minister Združenih držav Amerike Donald Rumsfeld je izjavil, da je šele takrat izvedel za dogajanje v Abu Graib-u. Obvestil je Georga Bush-a in 19. januarja je bila zaukazana preiskava, ki jo je vodil Antonio M. Taguba.

Triinpetdeset strani dolgo poročilo preiskovalca Antonia M. Tagube je bilo končano konec februarja 2004. Ugotovil je, da je bilo med oktobrom in decembrom 2003 veliko primerov "sadističnega, nesramnega in objestnega" zlorabljanja v Abu Graib-u. Poročilo je vsebovalo nekaj načinov zlorabljanja:

- polivanje golih zapornikov z mrzlo vodo
- pretepanje zapornikov z ročajem metle in stolom
- grožnje zapornikom moškega spola s posilstvom
- dovoljenje pripadnikom vojaške policije, da šivajo rane zapornikov, ki so jih dobili, ko so jih zaletavali ob stene zaporniških celic
- uporaba vojaških psov za zastraševanje zapornikov ...

Taguba pa v svoje poročilo ni vključil fotografij in video posnetkov mučenj, ki so jih naredili vojaki. Vendar pa so ti posnetki obkrožili cel svet. Na njih je videti grožnje s psi, zapornika privezanega na pasji povodec, gole zapornike v piramidi, gole zapornike v drugih ponižujočih položajih ... Te fotografije so si predstavniki 320. bataljona pošiljali med seboj preko računalnikov.

Proti šestim osumljenim – Ivan L. Frederick II, Charles A. Graner, Javal Davis, Megan Ambuhl, Sabrina Harman in Jeremy Sivits – je bila takoj sprožena preiskava zaradi suma zarote, zanemarjanja dolžnosti, krutosti do zapornikov, zlorabe, napada in nezglednega vedenja. Sedma osumljenka, ki je bila takrat noseča z Ivanom L. Frederickom, je bila premeščena nazaj v ZDA.

Posebni agent Scott Bobeck je pričal: "spráševal sem se o določenih stvareh, ki sem jih videl ... puščali so zapornike v njihovih celicah gole ali v ženskih spodnjicah, priklenili so jih na vrata celice in odgovor, ki sem ga dobil je bil: Tako hoče vojaška obveščevalna služba ... Vojaška obveščevalna služba nam je tudi naročila, naj pustimo zapornike v osamljeni celici, z malo ali nič obleke, brez stranišča in tekoče vode, brez ventilacije ali okna, lahko tudi do treh dni." (Hersh 2004a, 27)

Eden izmed obtoženih, narednik Frederick, je poročal, da so jih častniki vojaške obveščevalne službe spodbujali in jih pohvalili za dobro delo, ko so mučili zapornike. Prav tako je po njegovih besedah o tem ravnanju govoril s svojim nadrejenim, poveljnikom 320. bataljona vojaške policije, katerega odziv je bil, naj ga ne skrbi.

Taguba v svojem poročilu zanika Ryder-jeve trditve v njegovem poročilu iz novembra 2003. Veliko zadev, ki so stvar raziskave Tagube, se je dogajalo že v času, ko je Ryder ocenjeval

stanje v zaporih. Prav tako Taguba obtoži pripadnike 372. čete vojaške policije pod poveljstvom 800. brigade vojaške policije, da so "pripravili okoliščine" za zasliševanja. Vojaška obveščevalna služba in CIA naj bi zahtevali od vojaške policije, da zapornike fizično in psihično pripravijo na zasliševanje.

Taguba je svoje obtožbe podprl s pričanjem Sabine Harman, ene izmed obtoženih. Po njenih besedah, je bila njena naloga "zapornike obdržati budne, vključno z zapornikom, ki je imel na prste rok in nog ter na penis pripete žice. Vojaška obveščevalna služba je hotela, da spregovori. Granerjevo in Frederickovo delo je bilo, da pripravita zapornike, da bodo govorili z vojaško obveščevalno službo in drugimi vladnimi agencijami." (prav tam, 30)

Ko je bil eden izmed obtoženih, narednik Davis, vprašan zakaj o dogodkih ni poročal naprej svojim nadrejenim, je le-ta odgovoril, da bi že nekdo kaj rekel, če ne bi delali pravilno. Prav tako je pričal, da je vojaška obveščevalna služba paznikom naročala, naj zapornike "omehčajo" za njih, naj imajo zaporniki "težko noč".

Taguba je obtožil tudi zasebne pogodbenike, ki so delovali v zaporih. Direktno ali indirektno naj bi bili odgovorni za mučenje v Abu Graib-u. Proti Thomassu Papas-u, Stevenu Jordanu, Stevenu Stefanowicz-u in Johnu Israelu je zahteval takojšnje disciplinske postopke. Za zasebnike ne veljajo enaka pravila kot za vojaško osebje, pa vendar so odgovorni po civilnem pravu.

Taguba je odkril, da so bila v času Janis Karpinski vložena uradna poročila o varnostnih problemih, vendar generalka ni ukrepala. Prav tako je ugotovil, da je bil Abu Graib prenapolnjen, čete vojaške policije pa premalo številčne za obvladovanje takšnega števila zapornikov. Bila je velika razlika med uradnim in dejanskim številom zapornikov. Bilo je tudi mnogo zapornikov, ki so bili nedolžni.

Februar 2004: organizacija Human Rights Watch se je pritožila Donaldu Rumsfeldu, da so civilisti že mesece zaprti brez obtožbe. Taguba je omenil, da je bilo 60% zapornikov nedolžnih in niso pomenili grožnje varnosti. Proti Janis Karpinski ni bilo vložene nobene obtožbe.

Marec 2004: General Miller je prestavljen iz Guntanama v Abu Graib. Ravno on je generalu Sanchezu jeseni 2003 priporočil, naj nadzor nad zaporom Abu Graib prevzame vojaška

obveščevalna služba. Imel je idejo, da bi Abu Graib spremenili v centralni zapor, v katerem bi s primernimi metodami zapornike pripravili do tega, da bi jim posredovali informacije pomembne v njihovi "vojni proti terorizmu". General Miller naj bi v zaporu vzpostavil red in zahteval spoštovanje človekovih pravic, spoštovanje ženevskih konvencij. Toda prišel je iz Guantanama!

(ves potek dogodkov povzet po Hersch 2004a, Hersch 2004b, Hersch 2004c, Hersch 2004d, The "Taguba Report" On Torture of Abu Ghraib Prisoners In Iraq)

4.3 OSEBE POVEZANE Z MUČENJEM IN NJIHOVA ODGOVORNOST

Janis Karpinski: Generalka, ki je vodila zapor od junija 2003 do januarja 2004. V času njenega vodenja zapora je prišlo do hudih kršitev človekovih pravic in veljavnih mednarodnih dokumentov. Bila je suspendirana s svojega položaja, večje kazenske odgovornosti ni nosila.

Ivan L. Frederick II: Njegova prva naloga v Iraku je bila patroljiranje na cesti, ko pa je nadzor nad Abu Graibom prevzela vojaška obveščevalna služba je postal paznik v zaporu. Paznik je postal zaradi svojih izkušenj, saj je v ZDA tudi delal kot paznik, vendar v civilnem zaporu. Obtožen je bil zlorabljanja zapornikov, ki so se dogajala v oktobru in novembru 2003. Na sodišču je nazorno povedal, kako je prisilil zapornike v masturbacijo, kako jim je na telo privezal žice, tako da so se bali, da jih bodo stresli elektrošoki, če bodo padli s škatle na kateri so bili ... Povedal je, da je sledil navodilom vojaške obveščevalne službe, kljub temu pa je vedel, da so njegova dejanja napačna. Ker je obljubil sodelovanje pri drugih sojenjih v povezavi z mučenjem v Abu Graibu je bil obsojen na osem let zapora in bil odpuščen iz vojske. Njegova obtožnica se je glasila: "zarota pri zlorabljanju zapornikov, zapostavljanje dolžnosti in nesposobnost obraniti zapornike pred mučenjem, kruto vedenje in zloraba, zloraba zapornikov s fotografiranjem zapornikov golih, poziranje z zlorabljenimi zaporniki za fotografije, ukazovanje zapornikom, da se med seboj tepejo, tepež in žaljenje zapornikov ter nespodobno vedenje" (findlaw, 2012a).

Charles A. Graner: Tako kot Ivan L. Frederick II je imel tudi on izkušnje kot paznik v zaporu. Zaradi teh izkušenj sta bila s Frederickom glavna pri zlorabah zapornikov. Kaznovan je bil z desetimi leti zapora in nečastnim odpustom iz vojske. Njegova obtožnica: "zarota pri zlorabljanju zapornikov, zapostavljanje dolžnosti zaradi nesposobnosti obraniti zapornike

pred zlorabo, kruto vedenje in zloraba, zloraba zapornikov, žaljenje zapornikov, nespodobno vedenje, prešuštvo in oviranje pravice". (findlaw, 2012c)

Javal Davis: Obtožen dogovarjanja o zlorabah zapornikov, zanemarjanja dolžnosti zaradi prostovoljne nezaščite zapornikov pred zlorabami, krutega in grdega ravnanja, trpinčenja zapornikov, napadov na zapornike in dajanja izjav, ki so zavajale zasliševalce. (findlaw, 2012b) Obsojen je bil na šestmesečno zaporno kazen.

Megan Ambuhl: Obsojena, da: "je ob zlorabah zapornikov samo stala ob strani in ni naredila ničesar, da bi zlorabe preprečila oziroma da bi jih prijavila nadrejenim". Obsojena je bila zanemarjanja dolžnosti. Zaporne kazni ni dobila. (White 2006)

Sabrina Harman: Obsojena na šestmesečno zaporno kazen zaradi telesnih poškodb in spolnega poniževanja zapornikov pod njeno stražo. Bila je na večih ponižujočih slikah, ki so obkrožile svet. Sama je naredila več sto posnetkov z izgovorom, da je hotela dokumentirati, kaj vse je bilo dovoljeno. (usatoday, 2012)

Jeremy Sivits: Obtožnica: "zarota pri zlorabljanju zapornikov, zapostavljanje dolžnosti zaradi malomarnosti pri obranitvi zapornikov pred zlorabami, krutost in zloraba" (findlaw, 2012č) Ker je obljubil, da bo pričal proti šestim drugim obtožencem je prejel leto dni zapora. Pri pričevanju se je solznih oči opravičeval iraškemu ljudstvu. (Spinner 2004)

Lynndie England: Zaradi nosečnosti s Charlesom Granerjem je bila najprej premeščena nazaj v ZDA. Obsojena je bila nespodobnih dejanj, zlorab zapornikov, sodelovanja v dogovoru o zlorabah zapornikov. Prisotna je bila na večih ponižujočih fotografijah, ki so prikazovale gole iraške zapornike. Ne misli, da je storila kaj slabega. Dobila je triletno zaporno kazen. (usnews.msnbc.msn, 2012)

Armin Cruz: Pripadnik vojaške obveščevalne službe, ki je bil obsojen zaradi sodelovanja pri zlorabah zapornikov. Prisoten je tudi na fotografijah. Ena izmed obtožb ga dolži, da je zapornike prisilil v plazenje po tleh, tako da so se njihove genitalije drsale ob betonska tla. V zameno za pričevanje proti ostalim udeležencem teh zlorab je dobil osem mesečno zaporno kazen. (cnn, 2012)

Roman Krol: Obsojen na desetmesečno zaporno kazen zaradi sodelovanja pri zlorabah zapornikov in zaradi same zlorabe. Priznal je, da je na zapornike zlival mrzlo vodo, da jih je prisilil v plazenje, ni pa priznal, da jih je tepel po obrazu. (Candiotti 2012)

Michael Smith: Obsojen na šestmesečno zaporno kazen zaradi uporabe službenih psov za zastraševanje zapornikov. Psom je dovolil, da so z zapornikov lizali arašidovo maslo, sodeloval je tudi z drugim paznikom, ki je imel službenega psa. (cbsnews, 2012)

Donald Rumsfeld: Takratni obrambni minister Združenih držav Amerike, ki je po njegovih besedah predsedniku Bushu ponudil svoj odstop, ki pa ga le-ta ni sprejel. Pobudnik SAP-a, posebnega programa, ki je dovoljeval odpiranje skrivnih zaporov, kjer zaporniki niso zaščiteni z mednarodopravnimi dokumenti. Za dejanja ni odgovarjal.

Condoleeza Rice: Takratna ministrica za zunanje zadeve, ki je vedela za dogajanje v Abu Graib-u in ni ukrepala. Za dejanja ni odgovarjala.

Ricardo S. Sanchez: Poveljnik okupacijskih sil v Iraku. Ravno tako ni odgovarjal.

George Bush: Predsednik Združenih Držav Amerike v času, ko je prišlo do kršitev človekovih pravic v zaporu Abu Graib. Ker je predsednik države tudi vrhovni poveljnik vojske, bi lahko nosil odgovornost za storjena dejanja, vendar je ni.
(podatki povzeti po Hersch 2004a)

5 ZAKLJUČEK

Alan Dershowitz, harvardski profesor, je izjavil:

Mučenje vojnih ujetnikov je spremljevalec vseh oboroženih konfliktov. Sprte strani v posameznih primerih s svojimi sovražniki okrutno ravnajo, da bi izsilili pomembne informacije, zaradi zastraševanja, poniževanja ali iz golega maščevanja. To je dejstvo in ni razumno pričakovati, da bo prihodnost drugačna. Prav tako si ne delam utvar, da varnostne službe ZDA danes ne bi posegle po mučenju, če bi šlo za prijetega terorista, za katerega bi verjele, da ima informacije, ki bi lahko preprečile neposredno nevarnost za življenje tisočih nedolžnih ljudi. Dandanes vprašanje, ali mučenje dopustiti, ne more biti več aktualno – mučenje je namreč navzoče, ne glede na to, da si pred njim zatiskamo oči in da poteka zunaj pravnega sistema. Resničen izziv je, kako mučenje vtakati v pravni sistem demokracije. Edina poštena možnost, ki jo vidim, je, da tovrstne metode pravno institucionaliziramo in podredimo sodnemu nadzoru - demokracija namreč temelji na odprtosti in odgovornosti. Zato zagovarjam – čeprav z nelagodjem – vzpostavitev sistema, v katerem bi bilo mučenje v izjemnih primerih pravno dopustno, če bi ga ob upoštevanju strogih kriterijev odobrilo sodišče' (Klemenčič 2004)

Leta 1971 so na Univerzi Stanford v Združenih državah Amerike izvedli psihološki eksperiment. Objavili so razpis, na katerega se je javilo preko 70 kandidatov, od katerih so na osnovi psiholoških testov izbrali 18 kandidatov. Vsi kandidati so bili moškega spola in med njimi ni bilo velikih razlik. Eksperiment se je izvajal na psihološkem oddelku univerze, kjer so nekaj prostorov priredili v zapor. Devet kandidatov je prevzelo vlogo zapornikov, drugih devet vlogo paznikov. Zapornike so slekli, pregledali za primer kakšnih bolezni, jim obrili glave in jim dali zaporniške obleke. Pazniki so imeli dokaj proste roke glede njihovega nadzora oziroma vzdrževanja reda. Eksperiment naj bi trajal dva tedna, vendar so ga po nekaj dneh prekinili, saj so se "pazniki" prelevili v sadiste in začeli neprimerno kaznovati zapornike (nadzor nad izločevalnimi funkcijami, zaprta stranišča, da so morali zaporniki urinirati in opravljati veliko potrebo v čebre, ki jih nato niso smeli izprazniti...). Naj ponovim – med kandidati pred razdelitvijo vlog ni bilo nobenih razlik! (prisoexp, 2012)

Vojna je stresna situacija, v kateri se vsak posameznik obnaša drugače. "Psihološka literatura opredeljuje stres kot preobremenjenost, ki ogroža posameznikovo fizično in duševno

integriteto." (Pečjak 1995, 260) Seveda vsakdo stres doživlja drugače. Nekateri ljudje ohromijo, drugi postanejo hiperaktivni, tretji histerični. Reakcija je odvisna od intenzivnosti in časovne dolžine stresa. Lažje pa se je stresu nekako upreti, če imamo nadzor nad situacijo. Zaradi okoliščin, v katerih se dogaja vojna, je stres izjemno velik. Nihče ne ve kaj se bo zgodilo naslednji dan, gleda kako umirajo kolegi, kako trpijo civilisti, kako umirajo nedolžni otroci... Vojak se lahko znajde v situaciji, ko je iz oči v oči s sovražnikom. In v tistem trenutku se mora odločiti. Ali on ali jaz. In ustrelj in ubije nasprotnika. Pečjak pravi, da je razvrednotenje in razčlovečenje nasprotnika psihološka obramba vsakega vojaka. Če se nasprotnika proglasi za nečloveka, potem je njemu vse dovoljeno in lahko z nasprotnikom dela kar želi. Če se nasprotnika "omehča" za zasliševanje, pri katerem bi lahko izdal koristne informacije o teroristih, ki ogrožajo Ameriko, potem je vse dovoljeno. Če nihče izrecno ne prepove mučenja potem je vse v redu. Če so pohvaljeni s strani vojaške obveščevalne službe potem ni nič problematičnega v njihovem ravnanju.

To se je zgodilo v zaporu Abu Graib. Zapornike so razčlovečili in delali z njimi kar se jim je zahotelo. Pazniki namreč. Ni važno, ali so bili rezervisti (za katere veljajo pravila vojne), ali so bili zasebni pogodbeniki (za njih pravila vojne ne veljajo, veljajo pa moralna načela in pa civilni zakoni). Pa niso bili vsi zaporniki sovražniki. Med njimi je bilo ogromno civilistov, nedolžnih ljudi, ki so jih slučajno zaprli. Ker so mogoče sovražniki. Zapornike so mučili na več načinov in to dosledno fotografirali, da so jih le še bolj dehumanizirali.

Pazniki so kršili 5. člen Splošne deklaracije o človekovih pravicah, 2. točko 5. člena Ameriške konvencije o človekovih pravicah, 13. člen, 14. člen, 17. člen, 39. člen, 121. člen, 130. člen ženevske konvencije o ravnanju z vojnimi ujetniki. In tudi če zaporniki niso imeli statusa vojnega ujetnika, ga morajo tretirati kot vojnega ujetnika, dokler ni drugače določeno. Vsi kršeni členi dokumentov so v diplomskem delu natančno napisani.

Pa vendar niso vsi osebno izvajali mučenja. Bili so tudi opazovalci. "Pomembno vlogo imajo opazovalci." pravi Pečjak. "Ker ostanejo tihi in pasivni, s svojim vedenjem spodbujajo h krutosti. Pogosto se delajo, kot da ničesar ne vidijo ali pa se oddaljijo s prizorišča. Drug način obrambe je, da si prigovarjajo, kako žrtve zaslužijo, kar jih je doletelo." (Pečjak 1995, 276)

Ni pomembna Martensonova klavzula, ki zavezuje vse udeležence v spopadu. Klavzula določa, da ni dovoljeno vse kar ni izrecno prepovedano. Določa, da so v primerih, ki niso

urejeni s pogodbenim pravom civilno prebivalstvo in oborožene sile pod varstvom pravil in načel mednarodnega prava, ki izhajajo iz običajev med civiliziranimi narodi, zakonov o človečnosti, zahtev javne vesti. Zakoni o človečnosti prepovedujejo napad na življenje, zajemanje talcev, napad na osebno dostojanstvo, izrekanje in izvrševanje kazni, zahtevajo, da imajo ranjenci in bolniki oskrbo. To je tretji skupni člen ženevskih konvencij, ki bi moral veljati povsod in za vse situacije. A ne v ameriškem boju proti terorizmu. V tem boju je dovoljeno vse.

Kot piše ugledni ameriški komentator Robert Kuttner v Boston Globe, so bila mučenja zapornikov v Afganistanu, Guantanamo in Abu Graibu ameriška uradna politika – v tem, kot je razvidno iz nedavno omenjenega uradnega memoranduma, izdelanega po naročilu Pentagona, da je mučenje dopustna tehnika zasliševanja. To »tehniko« so vojaški specialisti za zasliševanje in pri Cii najprej uporabili pri tako imenovanih zapornikih »high value«. S tem, ko je bilo »mučenje« zapovedano z vrha, je bilo praktično dovoljeno vse: od sicer ilegalne prakse in sofisticiranih praks mučenja se je po vojaški verigi poveljevanja navzdol spremenilo v nekakšen sadistični šport, s katerim so se navadni vojaki in vojakinje izživljali nad navadnimi zaporniki. (Rizman 2004)

Iz časovne razdelitve dogajanja, opisane zgoraj, je razvidno, da si je ameriška administracija prizadevala za dopustnost mučenja. Predsednik Bush je podpisal dokument, da ženevske konvencije ne veljajo v njihovem boju proti terorizmu, ustanovil se je SAP, redefiniral se je termin mučenje, niso se upoštevala poročila, ki so jih prejeli. Želeli so le informacije. Toda kakšne informacije lahko dobijo od navadnih zapornikov. In tudi če zaporniki spregovorijo, informacije pridobljene z mučenjem niso sprejemljive. Toda tudi to ameriške administracije verjetno ne bi motilo. Saj so že mučenje, ki je prepovedano z večimi mednarodnimi dokumenti praktično uzakonili, skoraj jim je že uspelo tudi teoretično. Njihov prvi odziv je bil da so dejanja mučenja izvajali le sadistično usmerjeni pazniki, govorili so o "nekaj gnilih jabolk", ki naj ne zasenčijo prizadevanj Amerike v boju proti terorizmu. "Rumsfeld se je najraje izogibal omenjanju besede »mučenje«. Temveč se je oprl na orwelovsko zavajanje, češ da gre pri omenjenih »zlorabah« za nekaj drugega – za bolj »tehnične« postopke, povezane z zasliševanjem zapornikov, kot so »reguliranje spanja« (»sleep-management«), »potapljanje« (»water boarding«) in ustvarjanje »stresnih položajev« (»stress-positions«) zapornikov." (Rizman 2004)

Na začetku diplomskega dela sem postavila dve hipotezi:

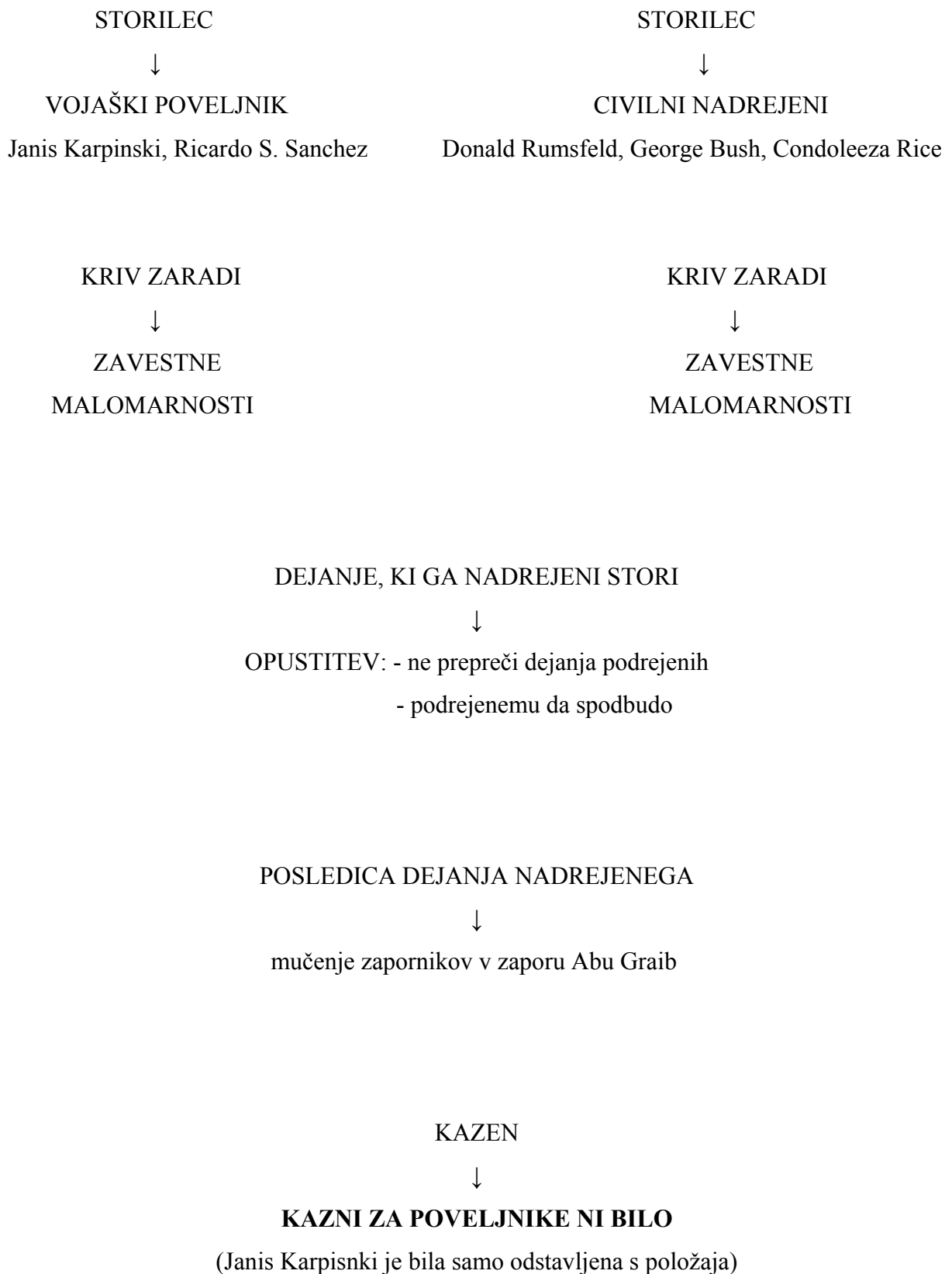
1. Z mučenjem zapornikov v zaporu Abu Graib so bile kršene človekove pravice.
2. Vsi, ki so bili odgovorni za dogajanje v zaporu Abu Graib, niso odgovarjali za kršenje človekovih pravic.

Z natančno opredelitvijo temeljnih pojmov odgovornost, vojaški in civilni poveljnik, vojni ujetnik, mučenje, človekove pravice in z natančno razdelitvijo linije poveljevanja sem potrdila obe hipotezi. Termine sem opredelila na podlagi mednarodnih dokumentov, katerih podpisnice so tudi Združene države Amerike, torej veljajo tudi za njih. Noben izgovor v smislu "v vojni proti terorizmu je vse dovoljeno" ne sme razvrednotiti človeka na način, kot je bilo to storjeno v Abu Graibu. Časovni potek dogodkov, ki sem ga povzela po člankih in knjigi ameriškega raziskovalnega novinarja Seymour-ja M. Hersh-a jasno kaže tudi na odgovornost civilnih nadrejenih oziroma ameriške administracije za dogajanje v zaporu. Linijo poveljevanja, poveljniško odgovornost in ravnanje po ukazu sem razdelala na podlagi Rimskega statuta mednarodnega kazenskega sodišča. ZDA sicer niso podpisnice tega statuta, kar pa za diplomsko delo ni relevantno, saj to pomeni le to, da se odgovornih ne more preganjati na Mednarodnem kazenskem sodišču. Še vedno pa se kaže veriga poveljevanja, ki vodi v sam vrh ameriške politične administracije. Vendar nihče od njih ni odgovarjal, ni bil kaznovan. Tudi politično odgovornost Donalda Rumsfelda je predsednik Bush zavrnil, saj ni sprejel njegovega ponujenega odstopa.

Kaznovani so bili le neposredni izvajalci mučenja, nehumanega ravnanja, prisotni tudi na fotografijah, ki so obšle svet. Najvišja izrečena kazen je bila deset let zapora. Je to pravična kazen za nekoga, ki je poniževal, mučil sočloveka, mu zlomil osebnost in pustil trajne psihološke posledice, ob tem pa kazal nasmejan obraz? Ali sploh obstaja pravična kazen za takšna dejanja?

Že sama objava fotografij dogajanja v Abu Graibu je sporna. Kaj smo s tem pridobili? Mogoče res obsodbo mučiteljev, vendar pa verjetno tudi željo arabskega sveta po maščevanju. Mogoče pa je bila samo prisotna potreba medijev po čim večji senzacionalnosti novice, ki vsekakor poveča prodajo in s tem dobiček. Ta pa je v kapitalističnem svetu v katerem živimo še kako pomemben. Je novica o mučenju brez prisotne slike premalo šokantna? In kaj bi se zgodilo, če slike v medijih ne bi bile objavljene? Bi se dogodek sploh zgodil? Bi se "pometel pod preprogo" kot da ne obstaja?

Shema 5.1: Odgovornost v primeru zapore Abu Graib

Nameni in načini mučenja so se s časom lahko spreminjali, vendar pa se občutki ljudi, ki so ga preživeli verjetno niso. Dokler ne bo nekdo, ki je na visokem položaju ali v politiki, ali v vojski, ali v družbi odgovarjal za dejanja, ki se vršijo pod njegovo ali njeno oblastjo, se verjetno ne bo nič spremenilo. Vojna je situacija, na katero se nihče ne more dobro pripraviti, tudi če je še tako izurjen. Nobeno simulacijsko okolje namreč ne more privabiti občutkov strahu, groze ob gledanju kako umirajo sobojevniki, občutka, ko moraš nekoga ubiti, da nisi sam mrtev. Vendar pa nobena situacija ne opravičuje mučenja, ponižujočega ravnanja do človeka. Nobene potrebe ni ljudi fotografirati v ponižujočih položajih, se ob tem smejeti in še dodatno poniževati žrtev.

Za konec izjava enega izmed preživelih iz taborišča Sobibor (2. svetovna vojna):

Najprej sem mislil, da me bodo ubili. Na to sem bil pripravljen – ko bi me vsaj zares ubili! Ampak najhujši od vsega so bili premori; nikoli nisem točno vedel, ali me bodo spet trpinčili in kdaj. Namesto tega so me mučitelji počasi vsrkavali, z opazkami o mojem spolu ter podlimi šalami. Samota po mučenju je bila bolj kruta od bolečine, takrat se mi je mešalo. Počutil sem se kot žival, kot obrcan pes, ki kljub vsemu postaja vse bolj odvisen od sadističnega gospodarja. (Bercht 2003)

6 LITERATURA

1. Bercht, Silke. 2003. Totalnost mučenja. *Časopis za kritiko znanosti* 31 (213/214): 99–123.
2. Candiotti, Susan. 2005. *Abu Graib soldiers plead guilty*. Dostopno prek: http://articles.cnn.com/2005-02-01/justice/abughraib.plea.deal_1_roman-krol-armin-cruz-plea-agreements?_s=PM:LAW (18. april 2012).
3. cbsnews. 2012. *Abu Ghraib Dog Handler Gets 6 Months*. Dostopno prek: http://www.cbsnews.com/2100-500257_162-1430842.html (18. april).
4. cnn. 2012. *Iraq abuse: U.S. soldier sentenced*. Dostopno prek: http://articles.cnn.com/2004-09-11/world/prison.abuse_1_roman-krol-armin-cruz-fay-report?_s=PM:WORLD (18. april)
5. *Človekove pravice, Zbirka mednarodnih dokumenotv, II. Del Univerzalni dokumenti*. 1996. Ljubljana: Društvo za združene narode za Republiko Slovenijo.
6. findlaw. 2012a. *Court-martial Charges Against Staff Sergeant Ivan L. Frederick, II*. Dostopno prek: <http://news.findlaw.com/wp/docs/iraq/ifred32004chrg.html> (18. april)
7. --- 2012b. *Preferred Charges Against Sergeant Javal S. Davis*. Dostopno prek: <http://news.findlaw.com/hdocs/docs/iraq/davis42804chrg.html> (18. april).
8. --- 2012c. *Preferred Charges Against Spc. Charles Graner*. Dostopno prek: <http://news.findlaw.com/hdocs/docs/iraq/graner51404chrg.html> (18. april).
9. --- 2012č. *Preferred Charges Against Specialist Jeremy C. Sivits*. Dostopno prek: <http://news.findlaw.com/wp/docs/iraq/sivits50504chrg.html> (18. april).
10. --- 2012d. *The "Taguba Report" On Treatment of Abu Graib Prisoners In Iraq*. Dostopno prek: <http://news.findlaw.com/hdocs/docs/iraq/tagubarpt.html> (18. april).
11. Grizold, Anton in Bogomil Ferfila. 2000. *Varnostne politike velesil*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
12. Hersh, Seymour M.. 2004a. *Chain of command, The road from 9/11 to Abu Graib*. Penguin Books.
13. --- 2004b. *Chain Of Command*. Dostopno prek: http://www.newyorker.com/archive/2004/05/17/040517fa_fact2 (18. april 2012).
14. --- 2004c. *The Gray Zone*. Dostopno prek: http://www.newyorker.com/archive/2004/05/24/040524fa_fact (18. april 2012).

15. --- 2004č. *Torture At Abu Ghraib*. Dostopno prek: http://www.newyorker.com/archive/2004/05/10/040510fa_fact (18. april 2012).
16. Human Rights Watch. 2012. *The Road to Abu Ghraib*. Dostopno prek: <http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/usa0604.pdf> (18. april).
17. Jogan, Savin. 1997. *Mednarodno vojno/humanitarno pravo*. Ljubljana: Center vojaških šol MORS.
18. Klemenčič, Goran. 2004. Ravnanje z zaporniki, Sistemska možnost: demokratično uzakoniti mučenje. *Delo, sobotna priloga*, 8–9 (15. maj).
19. Korošec, Damjan in Ljubo, Bavcon. 2003. *Mednarodno kazensko pravo*. Ljubljana: Pravna fakulteta, Zbirka Scripta.
20. Lipovec, Filip. 1987. *Razvita teorija organizacije*. Maribor: Založba Obzorja.
21. Patai, Raphael. 1983. *The Arab Mind*. New York: Hatherleigh Press.
22. Pečjak, Vid. 1995. *Politična psihologija*. Ljubljana: samozaložba.
23. Pogorelec, Janez. 2006. *Politična odgovornost*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
24. prisonexp. 2012. *The Stanford Prison Experiment*. Dostopno prek: <http://www.prisonexp.org/> (18. april).
25. *Rimski statut mednarodnega kazenskega sodišča, prvi zvezek*. 2003. Ljubljana: Amnesty International Slovenije.
26. Rizman, Rudi. 2004. Uzakonjeno mučenje, Cena za obljubljeni raj. *Delo, sobotna priloga*, 10–11 (14. avgust).
27. Sancin, Vasilka, Dominika Švarc in Matjaž Ambrož. 2009. *Mednarodno pravo oboroženih spopadov*. Ljubljana: Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje.
28. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Dostopno prek: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (18. april).
29. Spinner, Jackie. 2004. *Soldier Gets 1 Year in Abuse of Iraqis*. Dostopno prek: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A38672-2004May19.html> (18. april 2012).

30. usnews.msnbc.msn. 2012. *Lynndie England, jailed for Abu Ghraib abuses, says she doesn't feel bad about how Iraqis were treated.* Dostopno prek: http://usnews.msnbc.msn.com/_news/2012/03/22/10810090-lynndie-england-jailed-for-abu-ghraib-abuses-says-she-doesnt-feel-bad-about-how-iraqis-were-treated (18. april).
31. usatoday. 2012. *Harman gets six months in Abu Ghraib scandal.* Dostopno prek: http://www.usatoday.com/news/nation/2005-05-17-harman-convicted_x.htm (18. april)
32. White, Josh. 2006. *Former Abu Ghraib Guard Calls Top Brass Culpable for Abuse.* Dostopno prek: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/01/22/AR2006012200928.html> (18. april 2012)
33. Zagorac, Dean, ur. 2004. *Dokumenti človekovih pravic z uvodnimi pojasnili.* Ljubljana: Društvo Amnesty International Slovenije, Mirovni inštitut.